



JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Axel Larsson

ABL, vinstsyftet och lojalitetsplikten

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Katarina Olsson

Termin för examen: HT23

Innehåll

1	INLEDNING.....	8
1.1	Bakgrund.....	8
1.2	Syfte och frågeställning	9
1.3	Metod & material	10
1.4	Forskningsläge.....	13
1.5	Disposition.....	14
2	AKTIEBOLAGETS STRUKTUR	16
2.1	Aktiebolagets karaktärsdrag.....	16
2.2	Aktiebolagets struktur och kompetensfördelning.....	17
2.2.1	Bolagsstämman	18
2.2.2	Styrelsen.....	19
2.2.3	Verkställande Direktören	21
2.3	Potentiella intressekonflikter	22
2.4	Informationsasymmetrin och principal/agent-problemet	23
2.5	Shareholder och stakeholder value	25
2.6	Sammanfattning	27
3	VINSTSYFTET	28
3.1	Introduktion till vinstsyftet	28
3.2	Vinstsyftet i teorin	28
3.3	Vinstsyftet i praktiken	29
3.3.1	Innebörden av vinst	29
3.3.2	Vinstsyftet och tidsaspekter.....	31
3.3.3	Undantag från vinstsyftet	32
3.4	Sammanfattning	34
4	LOJALITETSPLIKTEN	35
4.1	Lojalitetspliktens rättsliga bakgrund	35
4.2	Lojalitetsplikt i aktiebolagsrätt	35
4.2.1	Skyldigheten att undvika intressekonflikter	37
4.2.2	Generalklausulen.....	37

4.2.3	Missbruk av affärsmöjligheter.....	38
4.2.4	Lydnadsplikten.....	39
4.3	Sammanfattning.....	41
5	RELATIONEN MELLAN VINSTSYFTET OCH	
	LOJALITETSPLIKTEN.....	43
5.1	Problemformulering.....	43
5.2	Synen på vinstsyftet.....	44
5.3	Lojalitetsplikten och bolagets intresse.....	46
5.4	Tolkning utifrån 8 kap. 41 § 2 st. ABL.....	49
6	SAMMANFATTANDE SLUTSATS.....	51

Sammanfattning

Den svenska aktiebolagsrätten ger upphov till ett antal intressekonflikter mellan olika parter. En av dessa intressekonflikter är mellan aktieägarna och företagsledningen, där företagsledningen kan ha incitament att driva företaget på ett sätt som strider mot aktieägarnas bästa intresse. Kompetensfördelningen i aktiebolag är uppställt på så sätt att ägandet och kontrollen för aktiebolaget kan i viss utsträckning sägas ha separerats. Relationen mellan aktieägarna och företagsledningen kan således beskrivas som ett principal/agentförhållande.

Från lagstiftningssidan har man försökt att angripa denna intressekonflikt med hjälp av olika rättsliga principer som ska förmå företagsledningen att agera på ett sätt som speglar aktieägarnas intressen. Två av dessa principer är vinstsyftet och lojalitetsplikten.

I 3 kap. 3 § ABL framgår det att ett aktiebolag ska bedrivas med vinstsyfte om det ej framgår annat av bolagsordningen. Vinstsyftet kan kort sägas innebära att samtliga åtgärder som företagsledningen vidtar i förvaltningen av bolaget ska vara ägnat att leda till vinst som kan delas ut till aktieägarna.

Lojalitetsplikten gäller som allmän princip i svensk aktiebolagsrätt. Lojalitetsplikten innehåller i sin tur flera olika förpliktelser för företagsledningen. Bland annat är företagsledningen skyldiga att undvika intressekonflikter, såsom jävssituationer och konkurrensförbudet och generalklausulen i 8 kap. 41 § ABL, som innebär att en aktieägare eller någon annan ej får ges en otillbörlig på en annan aktieägars eller bolagets bekostnad. Även lydnessplikten får ses som en del av lojalitetsplikten. Enligt lydnessplikten ska organ lägre i den aktiebolagsrättsliga hierarkin som utgångspunkt följa anvisningar från högre organ.

Situationen som denna framställning behandlar är när lojalitetsplikten och vinstsyftet inte är förenliga, det vill säga när lojalitetsplikten innebär att styrelsen ska vidta en åtgärd som strider mot vinstsyftet. Frågan blir då vilken princip som får företräde, och vilken som ska ge vika. Svaret av denna fråga beror på ett antal faktorer, bland annat hur vinstsyftet ska tolkas, vad som ska anses vara gränserna för lojalitetsplikten och hur 8 kap. 41 § 2 st. ABL ska tolkas. Framställningen når dock slutsatsen att vinstsyftet i det flesta fall bör vara avgörande, om inte vinstsyftet omtolkas i sådan mån att det inte längre föreligger någon konflikt mellan vinstsyftet och lojalitetsplikten. Det finns även möjlighet för undantag, men det förutsätter att samtliga aktieägare samtycker till att en åtgärd som strider mot vinstsyftet ska genomföras.

Summary

Swedish company law gives rise to several conflicts of interests between different parties. One of the conflicts of interest is between shareholders and the company management, where the latter may have incentives to run the company in a way that does not align with the best interests of the shareholders. The distribution of decision-making powers in the company is also set up in such way that ownership and control of the company is essentially separated. Thus, the relationship between shareholders and company management can be described as a principal/agent-relationship.

The legislator has adopted certain legal principles in an effort to contain the aforementioned conflict of interest. The purpose of these measures are to prompt the company management into acting in a way that better aligns with the interest of the shareholders. The presumption of a pursuit of profit maximization and the duty of loyalty are two of these legal principles.

Chapter 3 section 3 of the Swedish Companies Act stipulates that unless otherwise stated in the articles of association, the purpose of a company is to pursue a maximization of profits. This pursuit of profit maximization can better be described as a directive to the company management that all measures taken within the management of the company should have the goal of leading to a profit that can be paid out as dividends to the shareholders.

The duty of loyalty is a general principle in Swedish company law. The duty of loyalty contains several obligations for the management of a company. Amongst other things, the management is obliged to avoid conflicts of interest and abide by the general clause in chapter 8 section 41 of the Swedish Companies Act. Furthermore, the duty of loyalty contains a duty to obey. According to the duty of obedience, a company organ that is lower in the corporate hierarchy should prima facie obey directives that come from organs higher up in the hierarchy.

The situation that this essay concerns itself with is when the duty of loyalty and the profit maximization principle are incompatible. That is to say, when the duty of loyalty dictates that the management should act in a way that is contrary to the profit maximization principle. The question then is which principle that should take precedence. The answer to this question is contingent upon a number of elements, such as how the profit maximization principle should be interpreted, where the boundaries for the duty of loyalty should be drawn and how chapter 8 section 41 of the Swedish Companies Act should be read. However, the essay reaches the conclusion that in most cases the pursuit of profit maximization should be decisive, unless this principle is re-interpreted in a way where it is no longer in conflict with the duty of loyalty.

There is room for exceptions too, however this presupposes that all shareholders have consented to an action being taken that is not in line with the profit maximization principle.

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
ABL10	Lag (1910:88) om aktiebolag
ABL44	Lag (1944:705) om aktiebolag
ABL75	Aktiebolagslag (1975:1385)
CSR	Corporate Social Responsibility
HB	Handelsbalk (1736:1232)
HD	Högsta Domstolen
Kap.	Kapitel
KL	Konkurslag (1987:672)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
SAS	Samtliga aktieägares samtycke
SEK	Svensk krona
SOU	Statens offentliga utredningar
St.	Stycke
VD	Verkställande direktör

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Aktiebolagets som associationsform spelar en central roll i svensk ekonomi. I skrivande stund finns det strax över 600 000 aktiebolag registrerade i Sverige.¹ Svenska aktiebolag kan indelas i två olika kategorier, privata och publika. Aktiebolagslagen (ABL) tillämpas på båda typer av aktiebolag, men det finns särskilda bestämmelser i lagen som endast tillämpas på publika aktiebolag, se 1 kap. 2 § ABL.

Att aktiebolaget som företagsform, oavsett om det rör aktiebolag av privat eller publik sort, har blivit populärt är inte helt obegripligt - för entreprenörer finns ett flertal fördelar med aktiebolagsstrukturen. Mest grundläggande kan sägas vara möjligheten till kapitalanskaffning. Genom att dela upp ägandet i aktier är det möjligt för entreprenörer att få kapitaltillskott till deras bolag genom försäljning av dessa aktier till antingen befintliga eller nya ägare. De pengar som aktieförsäljningen genererar kan därefter återinvesteras i bolaget för ökad tillväxt. Att det finns en möjlighet att sälja ägarandelar i företaget innebär utöver finansieringsmöjligheterna även en särskild riskfördelningsmekanism. Med fler investerare i bolaget är även risken fördelad över fler personer. Vidare kan även den ägarstruktur och bolagsstyrning som finns i aktiebolag ses som en fördel. Aktiebolagets ägare kan delta i beslutsfattandet genom bolagsstämman, men samtidigt finns en företagsledning² som mer aktivt arbetar med företagets förvaltning. Detta innebär att investerare har insyn i hur deras investerade kapital används men samtidigt behöver de inte, om de inte vill, ta en alltför aktiv roll i företagets förvaltning.

Aktiebolagets struktur kommer att diskuteras mer utförligt i avsnitt 2. Inledningsvis kan dock erinras att uppdelningen med aktieägare på ena sidan och företagsledningen på andra sidan ger upphov till särskilda intressekonflikter. Bolagsstämman, eller stämman, är det organ där aktieägare har möjlighet att besluta i bolagets angelägenheter. Stämman är aktiebolagets högsta beslutande organ och har exklusiv kompetens att besluta i vissa frågor. Bolagsstyrelsen, eller styrelsen, är i sin tur det näst högsta förvaltande organet.³ Bolagsstämman regleras i 7 kap. ABL och bestämmelser om styrelsen finns i 8 kap. ABL.

Samtidigt som den hierarkiska struktur som beskrivs ovan existerar har företagsledningen ett informationsövertag i förhållande till aktieägarna, och därmed ett informationsövertag i förhållande till bolagsstämman. Anledningen

¹ SCB.

² Med företagsledning i denna uppsats så åsyftas styrelsen och den verkställande direktören.

³ Eklund och Stattin, s. 156.

till detta informationsövertag är att styrelsen, som tidigare nämnt, arbetar aktivt med bolagets förvaltning och har därmed full insikt i bolagets angelägenheter - något aktieägarna saknar. Följaktligen kan ledningen, med sitt informationsövertag samt rättsliga kompetens, agera på ett sätt som inte avspeglar aktieägarnas intressen.⁴ Exempelvis kan styrelsen tänkas agera på ett sätt som drivs av prestige eller anseende i näringslivet, men som inte är gynnsamt för företaget eller aktieägarna.

För att lösa den problematik som uppstår till följd av separationen av kontroll och ägande i företaget har lagstiftaren på olika sätt infört olika mekanismer som ska förmå styrelsen att agera på ett sätt som är förenligt med aktieägarnas intresse. De två mekanismer som kommer behandlas i denna framställning är vinstsyftet och lojalitetsplikten.⁵ Om det ej framgår något annat i bolagsordningen, ska syftet med verksamheten enligt 3 kap. 3 § ABL vara att generera vinst som kan fördelas ut till aktieägare. Detta ställer upp ett kriterium för styrelsens agerande, eftersom beslut som tas måste vara förenliga med vinstsyftet enligt 8 kap. 41 § ABL. Lojalitetsplikten innehåller flera element såsom en skyldighet att undvika intressekonflikter, ett förbud mot missbruk av affärsmöjligheter och ett förbud mot att ge en otillbörlig fördel åt någon på bekostnad av företaget. Kort uttryckt innebär lojalitetsplikten dock att styrelsen ska agera på ett sätt som är förenligt med bolagets intresse.⁶ Den del av lojalitetsplikten som denna framställning främst tar sikte på är lydndsplikten. Lydndsplikten går att utläsa ur 8 kap. 41 § ABL e contrario och innebär att styrelsen som huvudregel måste följa de anvisningar som bolagsstämman utfärdar.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att närmare undersöka lojalitetsplikten och vinstsyftet samt förhållandet mellan de två principerna. Uppsatsen kommer att utreda vad som faktiskt menas med lojalitetsplikten och vart ramarna går för denna princip. Dessutom kommer framställningen utforska vad den närmare innebörden av vinstsyftet är för styrelsen. Slutligen ska uppsatsen även analysera relationen mellan dessa två mekanismer, det vill säga lojalitetsplikten och vinstsyftet, och vad som händer när de inte är förenliga med varandra. Med denna oförenlighet menas en situation när lojalitetsplikten innebär att styrelsen ska agera på ett sätt som strider mot vinstsyftet eller vice versa. Detta kan exempelvis vara att styrelsen lämnar en anvisning som är skadligt för bolaget.

För att uppnå detta syfte kommer uppsatsen att behandla följande frågeställningar:

⁴ Bergström och Samuelsson, s. 18 f.

⁵ Bergström och Samuelsson, s. 19.

⁶ Bergström och Samuelsson, s. 20.

- i. Hur ser kompetensfördelningen ut mellan styrelsen och bolagsstämman?
- ii. Vad innebär vinstsyftet för styrelsen och dess kompetens?
- iii. Vad innebär styrelsens lojalitetsplikt gentemot bolagsstämman? Var går ramarna för lojalitetsplikten?
- iv. Vad händer i de situationer när vinstsyftet och lojalitetsplikten inte är förenliga?

1.3 Metod & material

För att besvara frågeställningarna kommer uppsatsen att använda sig av den rättsdogmatiska metoden. Tanken med den rättsdogmatiska metoden är att söka lösningen på en juridisk frågeställning, eller att finna gällande rätt, genom tolkningen och tillämpningen av etablerade rättskällor.⁷ Dessa rättskällor framgår av rättskälleläran, och består av lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin.⁸ Observera här att doktrinen inte har sådan formell auktoritet som lagstiftning och prejudikat, men är vägledande i den utsträckning som argumentationen som förs i doktrinen är övertygande.⁹ För att tolka dessa rättskällor används särskilda hjälpregler såsom motsatsslut, ändamålstolkning och bokstavstolkning.¹⁰ Den djupare innebörden av den rättsdogmatiska metoden kan vara föremål för diskussion. Metoden kan sägas vara nyanserad på så sätt att den innehåller utrymme för identifiering av gällande rätt, kritisk analys av gällande rätt, samt en analys av möjliga lösningar på problemen med gällande rätt.¹¹

Oavsett var man vill sätta gränserna för den rättsdogmatiska metoden är det tydligt att kärnan av metodiken är användandet av rättskällor för att identifiera gällande rätt och applicera denna på en juridisk frågeställning. Viktigt att notera är att i den rättsdogmatiska metoden är normerna som uttrycks i rättsreglerna det fundamentala. Rättsdogmatiken intresserar sig således för det system som rättsreglerna skapar. Annorlunda uttryckt är att den verklighet som normerna opererar i, det vill säga tillämpningen av rättsreglerna i exempelvis underinstanser, är av mindre intresse.¹²

Som framgår i avsnitt 1.2 är syftet med denna framställning dels att kartlägga gällande rätt när det kommer till aktiebolagsorganens kompetensfördelningen, samt innebörden av vinstsyftet och lojalitetsplikten för styrelsen i ett

⁷ Kleineman, s. 21.

⁸ Peczenik, s. 35.

⁹ Kleineman, s. 28.

¹⁰ Kleineman, s. 21.

¹¹ Hjertstedt, s. 167.

¹² Jareborg, s. 9.

aktiebolag. För att besvara de ställda frågorna utgår framställningen från lagtext och förarbeten, men även doktrin används flitigt för att nyansera diskussionen. Doktrin används särskilt för avsnitten som handlar om vinstsyftet och lojalitetsplikten, då dessa rättsfigurer har utvecklats i betydande mån genom den juridiska litteraturen.

Även frågan om vad som händer när vinstsyftet och lojalitetsplikten är oförenliga kommer att behandlas. Med oförenliga så menas att de två rättsreglerna är logiskt oförenliga med varandra eftersom båda inte alltid kan följas samtidigt. Om lojalitetsplikten exempelvis innebär att styrelsen ska följa ett förvaltningsbeslut som strider mot vinstsyftet är det tydligt att vid första anblick är reglerna oförenliga. Metodiken för detta avsnitt utgår också från de etablerade rättskällorna såsom beskrivit ovan. Däremot, som det kommer framgå i uppsatsen, är frågan om vad som händer i sådan situation inte en fråga som har ett tydligt svar i rättskällorna. För att tolka en sådan situation kan forskaren söka hjälp bland olika kollisionprinciper.¹³ Kollisionprinciper är tolkningshjälpmedel som ska avhjälpa situationer där rättsregler framgår som oförenliga. Bland dessa principer ingår att ge en regel företräde framför den andra, omtolkning av en regel, principen om *lex specialis derogat legi generali*, *lex posterior derogat priori* eller *lex specialis derogat legi generali*.¹⁴

Användningen av den rättsdogmatiska metoden förefaller lämplig för denna uppsats eftersom frågeställningarna tar sikte på vad som är gällande rätt. En undersökning av rättskällorna och tillämpning av dessa rättskällor på frågeställningarna enligt den rättsdogmatiska metoden förefaller vara ett tillfredsställande sätt att gå tillväga. Uppsatsen är inte inriktad på vad som händer i praktiken, vilket annars är en vanlig kritik mot den rättsdogmatiska metoden, nämligen att den är fränkopplad hur juridiken har inverkan i verkligheten.¹⁵

Uppsatsen kommer inte att använda sig av den rättsekonomiska metoden men kommer ändå innehålla viss rättsekonomisk diskussion. Anledningen för detta är att de principer som kommer att undersökas kan kopplas till rättsekonomiska teorier, särskilt *principal/agent*-teorin som uppsatsen behandlar i avsnitt 2.4. Även teorier om *shareholder* och *stakeholder value* kommer att behandlas i avsnitt 2.5, det vill säga vilka intressen som ett företag ska tillgodoses. Sammanfattningsvis görs bedömningen att behandla den rättsekonomiska bakgrunden kommer öka förståelsen för vinstsyftet och lojalitetsplikten, och hur de passar in i aktiebolagsrätten.

Som nämnt ovan använder sig denna framställning främst av rättskällorna enligt rättskälleläran för att utreda frågeställningarna i avsnitt 1.2. Lagtext, förarbeten och prejudikat får anses vara lämpliga för att uppfylla uppsatsens syfte då dessa källor är ett otvetydigt uttryck för vad gällande rätt faktiskt är.

¹³ Peczenik, s. 44 f.

¹⁴ Peczenik, s. 45.

¹⁵ Kleineman, s. 24.

Doktrin används också flitigt i uppsatsen för att fylla i de luckor som lämnas av övriga rättskällor. Som också nämnt ovan är de två rättsliga principer som framställningen behandlar mest utförligt, vinstsyftet och lojalitetsplikten, även främst utvecklade genom doktrin. Det förefaller således också rimligt att vända sig till den juridiska litteraturen för att tolka dessa begrepp och förstå deras inverkan på situationen som denna uppsats ska utforska.

Lagstiftning och förarbeten får anses högst okontroversiellt att använda sig av inom ramen för den rättsdogmatiska metoden. Det är dock värt att notera att aktiebolagslagen inte alltid på ett utförligt sätt ger svar på samtliga frågor som denna framställning ställer. Förarbeten används därmed som ett komplement till lagstiftningen, då det är ett bra sätt att utforska lagstiftarens avsikt med de olika bestämmelserna i ABL. Det bör dock nämnas här att förarbeten till äldre versioner av ABL också har använts i uppsatsen. Normalt har förarbeten mindre prejudicerande verkan desto äldre de är.¹⁶ De äldre förarbetena har dock använts i den utsträckning förarbetsuttalandena fortfarande är tillämpliga på den senaste ABL.

När det kommer till rättspraxis så används främst avgöranden från HD. Anledningen till detta är att HDs avgöranden är de som får prejudicerande verkan i svensk rätt och därför är ett uttryck för gällande rätt. Det förekommer också att domar från underinstanser hänvisas till i uppsatsen, men detta enbart för att exemplifiera ett argument eller på annat sätt belysa något som redan framgår av andra rättskällor.

Slutligen används även doktrin. Doktrin som författas enligt den rättsdogmatiska metoden har den fördel som andra rättskällor saknar i att den kan systematisera rättsområdet med beaktande av befintlig lagtext och förarbeten. Doktrinens auktoritet bygger på den rationalitet som finns i författarens argumentation.¹⁷ Detta medför en uppenbar nackdel med användningen av doktrin i denna uppsats, nämligen att doktrin med bristande rationalitet inte kan utgöra auktoritet på rättsområdet. För att mitigera denna risk har denna uppsats enbart använt sig av doktrin som sedan dess författande blivit allmänt accepterat och har högt anseende. Det förekommer även att doktrin har skilda meningar. Om så är fallet uppmärksammas det i framställningen och fördjupas endast i den mån det är nödvändigt för denna uppsats.

Nämnvärt är även att Lars Erik Taxells bok *Aktiebolagets Organisation* används som källa i uppsatsen. Boken är baserad på den finska aktiebolagslagen som trädde ikraft 1980. Trots detta kan boken vara av nytta vid en analys av den svenska aktiebolagslagen på grund av de omfattande likheterna mellan de nordiska aktiebolagslagarna.¹⁸

¹⁶ Peczenik, s. 42.

¹⁷ Peczenik, s. 44.

¹⁸ Se Taxell förord.

1.4 Forskningsläge

Aktiebolagsrätten som helhet har varit föremål för omfattande diskussion i den juridiska litteraturen. Denna uppsats berör två olika rättsfigurer inom aktiebolagsrätten, det vill säga vinstsyftet och lojalitetsplikten.

Vinstsyftet har diskuterats flitigt i doktrin. Nämnvärt här är Göran Ohlsons avhandling *Vikten av Vinst* som diskuterar vinstsyftet i ABL och särskilt dess förhållande som en aktiebolagsrättslig styrningsmekanism. Även Niklas Arvidsson tar upp vinstsyftet i sin avhandling *Aktieägaravtal*, dock i något mer begränsad utsträckning än Ohlson. Detta gäller även avhandlingen *Tvångsinlösen* skriven av Gustaf Sjöberg.

Lojalitetsplikten är också en rättsfigur som attraherat många forskare. För denna framställning har särskilt Jessica Östbergs *Styrelseledamöters Lojalitetsplikt* varit till stor hjälp. Även om Östbergs avhandling är särskilt inriktad på förbudet att utnyttja affärsmöjligheter behandlar den ingående lojalitetsplikten som helhet. Daniel Stattins avhandling *Företagsstyrning* behandlar också lojalitetsplikten och respektive anvisningsrättens roll i förvaltningen av ett aktiebolag. Slutligen kan även nämnas Ola Åhman och hans avhandling *Behörighet och Befogenhet i Aktiebolagsrätten*, som också behandlar bland annat vad som händer när en anvisning från ett högre organ står i strid med bolagets intresse.

Mer allmän aktiebolagsrättslig litteratur har också bidragit till utvecklingen av båda de två rättsfigurer denna framställning ska undersöka. Nämnvärt här är Clas Bergström och Per Samuelssons *Aktiebolagets Grundproblem*, Rolf Dotevall med *Aktiebolagsrätt* samt *Bolagsledningens Skadeståndsansvar*, Torsten Sandströms *Svensk Aktiebolagsrätt*, Rolf Skogs *Rodhes Aktiebolagsrätt* samt Bert Lehrbergs *Aktiebolagsrätt*.

Vad avser situationen när vinstsyftet och lojalitetsplikten inte är förenliga finns det inte alltför mycket skrivet. I skrivande stund finns det ingen forskning med denna specifika fråga som fått stor spridning. Daniel Stattin lyfter frågan i sitt verk som *Företagsstyrning*.¹⁹ Även Östberg lyfter frågan i sin avhandling om lojalitetsplikten.²⁰ Ingen av författarna fördjupar sig i frågan i någon betydande grad dock.

¹⁹ Se Stattin s. 140 f.

²⁰ Östberg, s. 252 ff.

1.5 Disposition

Som nämnt ovan är fokus för denna uppsats på relationen mellan lojalitetsplikten och vinstsyftet. Inledningsvis kommer uppsatsen att kartlägga centrala aspekter av aktiebolaget som en rättslig struktur, samt kompetensfördelningen mellan de olika organen i aktiebolaget. Detta är för att ge läsaren en förståelse för det rättssubjekt som uppsatsen handlar om och för att underlätta förståelsen för den analys som kommer senare i framställningen. Den situation som uppsatsen analyserar, det vill säga när vinstsyftet och lojalitetsplikten framstår som oförenliga, är främst aktuell när det kommer till förhållandet mellan bolagsstämman och styrelsen. Trots detta kommer uppsatsen att kort ta upp den verkställande direktörens roll i företaget. Även om det inte helt ligger inom ramen för uppsatsens syfte så är det med för att ge en helhetsbild av aktiebolaget och dess funktion. I förlängningen är förhoppningen att detta gör analysen och den diskussion som följer av frågeställningen lättare att förstå.

Efter avsnittet om aktiebolaget som en associationsform och kompetensfördelningen mellan aktiebolagsorganen kommer ett avsnitt om vinstsyftet och ett avsnitt om lojalitetsplikten. Att identifiera vad dessa två associationsrättsliga begrepp är och förklara deras innebörd för aktiebolag är ämnen som i sig är värddiga att skriva uppsats om. Denna framställning avser därmed inte att lösa eller förklara samtliga oklarheter som kan vara förknippade med dessa två begrepp. Istället redogörs dessa två begrepp på ett utförligt sätt och oklarheter kommer lyftas för att ge läsaren förståelse för begreppen. Det kommer dock inte fördjupas i alltför mycket, utan istället kommer uppsatsen utveckla begreppen i den utsträckning det anses nödvändigt för att senare kunna grunda en analys på som avser frågan om förhållandet mellan de två begreppen.

Avsnittet om vinstsyftet kommer först att introducera vad vinstsyftet är i teorin. Med detta så åsyftas hur vinstsyftet passar in i aktiebolagsrätten och vad den fyller för roll. Efter detta så diskuteras vinstsyftet mer ur ett praktiskt perspektiv, det vill säga hur vinstsyftet ska betraktas för att principen ska kunna uppfylla den funktion den är avsedd att ha i teorin. Detta innebär att vinstsyftet diskuteras med hänsyn till olika definitioner av vinst samt vilket tidsperspektiv som ska beaktas vid diskussionen om vinstsyftets inverkan på styrelsens förvaltning. Avsnittet avslutas med en diskussion om när vinstsyftet inte ska tillämpas, det vill säga undantag från vinstsyftet.

I avsnittet om lojalitetsplikten så diskuteras först lojalitetspliktens rättsliga bakgrund. Anledningen till detta är för att ge läsaren en bättre förståelse för lojalitetsplikten som juridisk princip. Efter detta riktar uppsatsen in sig på just den aktiebolagsrättsliga lojalitetsplikten. Syftet är inte att ge en heltäckande bild av lojalitetsplikten, men viktiga aspekter av principen tas upp. Särskilt inriktar sig uppsatsen på lydnapplikten. Anledningen till denna inriktning är

att det är främst lydnadsplikten som kan leda till oförenligheter med vinstsyftet. Eftersom syftet med framställningen är att utforska oförenligheten mellan vinstsyftet och lojalitetsplikten förefaller det lämpligt att avsnittet om lojalitetsplikten är inriktat på den aspekt av lojalitetsplikten som kan leda till oförenligheter med vinstsyftet.

Efter den utredande delen av uppsatsen kommer analysen. Analysen kommer att diskutera frågan vad som händer när lojalitetsplikten och vinstsyftet inte är förenliga. Först kommer uppsatsen utveckla en problemformulering för att tydliggöra vilka situationer det är som avses när lojalitetsplikten och vinstsyftet krockar. Frågan kommer därefter att diskuteras utifrån de olika element som kan tänkas spela en roll i slutsatsen till frågan, nämligen tolkningen av vinstsyftet, tolkningen av lojalitetsplikten och bolagets intresse, samt tolkningen av lagtexten 8 kap. 41 § 2 st. ABL. Efter analysen kommer en slutsats där argumenten från analysen sammanfattas och vad detta innebär för uppsatsens frågeställning.

Slutligen kan även sägas att frågan för denna uppsats är vad som teoretiskt gäller när vinstsyftet och lojalitetsplikten krockar, inte frågor om ansvar. Detta innebär att uppsatsen inte tar upp frågor som rör exempelvis skadestånd eller påföljder för att bryta mot något av dessa principer.

2 Aktiebolagets struktur

Som nämnt i inledningen spelar aktiebolag en central roll i den moderna världsekonomin. Bolagets möjlighet att skala upp och ta sig an risk har gjort det till en framgångsrik associationsform. Kommande avsnitt kommer att fördjupa sig i aktiebolaget som associationsform - vad som utmärker ett aktiebolag, hur aktiebolag är uppbyggda, hur kompetensfördelningen ser ut mellan aktörerna inom ett aktiebolag och vilka intressekonflikter kan uppstå inom verksamheten.

2.1 Aktiebolagets karaktärsdrag

Aktiebolaget som associationsform har särskilda karaktärsdrag som särskiljer aktiebolag från andra bolagsformer. En förståelse för dessa karaktärsdrag ökar också förståelsen för vad ett aktiebolag är. Bland de viktigaste karaktärsdragen är aktiekapitalet, aktieägarnas begränsade personliga ansvar och aktiernas fria överlåtbarhet.²¹ Dessa kommer att beskrivas nedan.

Inledningsvis kan sägas att aktiebolaget ska ha ett aktiekapital enligt 1 kap. 4 § ABL. Detta ska uppgå till minst 25 000 SEK för privata aktiebolag, se 1 kap. 5 § ABL. För publika aktiebolag ska aktiekapitalet vara minst 500 000 SEK enligt 1 kap. 14 § ABL. Om detta aktiekapital är uppdelat på flera aktier, ska varje aktie representera en lika andel av aktiekapitalet enligt 1 kap. 6 § ABL. Aktiekapitalet innebär att aktiebolaget, till skillnad från bolagsformer såsom handelsbolag och enkla bolag, är en kapitalassociation. Med detta menas att rättigheter och skyldigheter i förhållande till företaget är knutna till kapitalinsatsen, eller aktierna, istället för till personen som äger dessa aktier.²²

En följd av att rättigheter och skyldigheter är knutna till aktierna och inte en person är ett annat karaktärsdrag av aktiebolaget - det begränsade personliga ansvaret för aktieägarna. Denna princip är även lagstadgad i 1 kap. 3 § ABL och innebär att som huvudregel är aktieägarna inte personligt ansvariga för bolagets angelägenheter. Den risk som aktieägarna tar är således begränsad till deras kapitalinsats, eller med andra ord vad de har betalat för sin ägarandel. Om aktierna blir värdelösa är det denna summa aktieägarna förlorar.²³

Enligt 4 kap. 7 § ABL ska aktierna i ett aktiebolag även kunna överlåtas och förvärfvas fritt. Detta innebär att det är möjligt för en aktieägare att utträda ur bolaget genom att sälja sina aktier till en villig köpare. Eftersom aktiebolaget

²¹ Sandström, s. 18 ff.

²² Bergström och Samuelsson, s. 38.

²³ Se Nerep, Adestam och Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) 1 kap. 3 §, Lexino 2019-07-02 (JUNO) avsnitt 2.1.

som nämnt är en kapitalassociation innebär detta inte någon störning i företags verksamhet eller kapitalbestånd.²⁴ Enligt lagtexten är det möjligt att begränsa denna princip med samtyckes-, förköps-, eller hembudsförbehåll i bolagsordningen. Utformningen av dessa förbehåll är underkastade höga krav så de tydligt innehåller alla krav som lagen uppställer.²⁵

2.2 Aktiebolagets struktur och kompetensfördelning

Aktiebolaget är hierarkiskt uppbyggt.²⁶ Rätten att fatta beslut tillkommer aktiebolagets organ, och inte individer. Sedan ABL44 kan de viktigaste organen inom aktiebolaget i juridisk mening sägas vara bolagsstämman, styrelsen och VDn.²⁷ Även revisorn brukar nämnas i detta sammanhang men eftersom detta organ endast har till uppgift att kontrollera och rapportera är det inte av stort intresse för denna framställning.²⁸

Inom aktiebolagsrätten brukar det göras åtskillnad mellan förvaltningskompetens och representationskompetens. Kort sagt så är skillnaden mellan de två att förvaltningskompetens har att göra med vad ett organ har rätt att ta för förvaltningsbeslut för bolagets räkning. Representationskompetens har att göra med vilka verkställighetsmöjligheter organet har, eller vilka möjligheter organet har att företräda bolaget utåt.²⁹

Kompetensfördelningen inom svensk aktiebolagsrätt kan sägas vila på två grundpelare: exklusivitet och hierarki.³⁰ Med exklusivitet så åsyftas att aktiebolagslagen innehåller tydliga regler som ger de olika organen i företaget särskilda funktioner.³¹ Vad dessa funktioner är kommer att förklaras i kommande avsnitt. Med hierarki så menas det hierarkiska förhållande som organen står i förhållande till varandra.³² Till detta tillkommer även anvisningsrätten och lydnapplikten, där organ lägre i den aktiebolagsrättsliga hierarkin har en skyldighet att följa de anvisningar som kommer från högre organ.³³ Resultatet blir en tydlig uppdelning av ansvar mellan de olika organen inom aktiebolaget. Samtidigt är det viktigt att ha i åtanke att kompetensfördelningen även kan vara överlappande.³⁴ Detta kommer att förtydligas nedan.

²⁴ Bergström och Samuelsson, s. 44.

²⁵ Prop. 2004/05:85 s. 269 f.

²⁶ Se exempelvis Arvidsson, s. 124.

²⁷ Se Prop 2004/05:85 s. 289 ff.

²⁸ Stattin, s. 80.

²⁹ Sandström, s. 181 f.

³⁰ Sandström, s. 182.

³¹ Se exempelvis uppdelningen i 7-9 kap. ABL.

³² Stattin, s. 83.

³³ Prop. 1975:103 s. 236 och Stattin, s. 199.

³⁴ Sandström s. 182.

2.2.1 Bolagsstämman

Inom den hierarkiska aktiebolagsrättsliga strukturen är bolagsstämman överst.³⁵ Bolagsstämman är det organ där aktieägare har möjlighet att rösta och påverka styrningen av bolaget enligt 7 kap. 1 § ABL. Begreppet bolagsstämma används både som beteckning på det organ som tar förvaltningsbesluten samt det möte som sker där aktieägarna får rösta.³⁶ Det är nämligen genom detta möte, som ska ske minst en gång per år enligt 7 kap. 10 § ABL, som besluten tas. Det möte som sker årsvis kallas för årsstämma eller ordinarie stämma enligt 7 kap. 10 § ABL och övriga stämmor benämns extrastämmor enligt 7 kap. 13 § ABL. Rätten att delta i stämmor regleras i 7 kap. 2 § ABL och tillkommer enligt huvudregeln aktieägarna som är införd i aktieboken på dagen för stämman. Beslutsfattandet i bolagsstämman sker genom röstning om detta begärs av någon aktieägare enligt 7 kap. 37 § ABL, och i så fall krävs en majoritet. Hur majoritetskraven är utformade beror på vad det röstas om, och detta regleras i 7 kap. 40 – 45 §§ ABL. Om inget annat framgår av bolagsordningen så får aktieägare rösta för samtliga aktier som denne äger eller företräder enligt 7 kap. 8 § ABL.

Vid årsstämman tas de mest centrala strategiska besluten. Tanken är att stämman ska vara av grundläggande betydelse för styrningen av företaget och en möjlighet för aktieägare att ta en aktiv roll i bolagsstyrningen.³⁷ Enligt 7 kap. 11 § ABL ska bland annat beslut fattas om att fastställa resultat- och balansräkning i årsredovisningen, hur företaget ska disponera sin vinst eller förlust, och om styrelseledamöternas och VDns ansvarsfrihet gentemot företaget för det avslutade räkenskapsåret. Bolagsstämman som organ har även makten att bland annat ändra bolagsordningen enligt 3 kap. 4 § ABL, besluta om emissioner enligt 11 kap. 2 § ABL, eller besluta om vinstutdelningen enligt 18 kap. 1 § ABL. Enligt 8 kap. 8 § ABL ska även beslut tas om vilka som ska sitta med i styrelsen. Detta sistnämnda beslut, val av styrelse, är en mycket viktig makthandling som bolagsstämman har ensamrätt på. Av förarbetena framgår det att ordningen motiveras av att aktieägarna ska ha bestämmanderätt i de mest centrala frågorna för företaget. Eftersom bolagsstämman har rätt att utse styrelsen bidrar detta till att stämman även har kontroll över bolagets övergripande inriktning och förvaltning.³⁸ Genom denna ordning kan makten i aktiebolaget således sägas härstamma från bolagsstämman.³⁹

De förvaltningsbeslut som endast stämman har makt över kallas för stämmans exklusiva kompetens. Detta kan jämföras med det som faller inom stämmans restkompetens, vilket är beslut av sådan särskild karaktär att de får anses vara tätt förknippade med stämmans exklusiva kompetens men som ej anges i

³⁵ Prop. 1975:103 s 124.

³⁶ Nerep, Adestam och Samuelsson - Lexino kommentar till 7 kap. 1 § ABL avsnitt 2.1.

³⁷ Prop. 1997/98:99 s. 99.

³⁸ Prop. 1997/98:99 s. 210.

³⁹ Sandström s. 181.

ABL.⁴⁰ Utöver det ovannämnda är stämman ett forum för aktieägare att utöva inflytande genom att ge order och direktiv till exempelvis styrelsen.⁴¹ Detta kallas för stämmans anvisningsrätt och är en viktig del av svensk aktiebolagsrätt.⁴² Styrelsen har då en lydnadsplikt i förhållande till de order och direktiv stämman utfärdar.⁴³ Hur långt denna lojalitetsplikt sträcker sig kommer framställningen fördjupa sig i avsnitt 4.

Viktigt att notera dock är att bolagsstämman inte är obegränsad i vilka beslut de kan ta. Aktieägare är skyldiga att iaktta jävsreglerna i 7 kap. 46 § ABL samt ta hänsyn till generalklausulen i 7 kap. 47 § ABL som innebär ett förbud mot att stämman ger en otillbörlig fördel till en aktieägare eller någon annan på bekostnad av bolaget eller en annan aktieägare. Otillåtna bolagsstämmo- beslut, det vill säga sådana beslut som strider mot ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen eller som annars inte tillkommit i behö- rig ordning, kan klandras enligt huvudregeln inom tre månader från dagen för beslutet, se 7 kap. 50 – 51 §§ ABL.

Slutligen kan sägas att bolagsstämman har ingen representationskompetens. Detta innebär att bolagsstämman har ingen möjlighet att företräda företaget gentemot tredje man.⁴⁴ Däremot är det som nämnt möjligt för stämman att ge direktiv till styrelsen att verkställa beslut, vilket styrelsen med hänvisning till lydnadsplikten då måste genomföra, se dock 8 kap. 41 § 2 st. ABL.⁴⁵ På så sätt kan stämman fortfarande sägas kunna utöva inflytande när det kommer till bolagets angelägenheter med tredje man.

2.2.2 Styrelsen

Under bolagsstämman finns styrelsen, som är det näst högsta beslutande or- ganet.⁴⁶ Ett aktiebolag ska enligt 8 kap. 1 § ABL ha en styrelse bestående av en eller flera ledamöter. Dessa utses som nämnt ovan av bolagsstämman en- ligt 8 kap. 8 § ABL. Vem som kan vara styrelseledamot framgår e contrario av 8 kap. 10-12 §§ ABL. Styrelseledamöter har en skyldighet att agera för bolagets syfte, det vill säga vinstsyftet om ej annat framgår i bolagsordningen, i enlighet med tillämplig lag och bolagsordningen.⁴⁷ Detta innebär att styrel- sen som organ har på ena sidan rätt att fatta beslut för bolagets angelägen- heter, samtidigt som de enskilda styrelseledamöterna har en skyldighet att i

⁴⁰ Sandström s. 183 och s. 219.

⁴¹ Lehrberg s. 197.

⁴² Åhman s. 598.

⁴³ Prop. 1997/98:99 s. 204.

⁴⁴ Lehrberg, s. 213 och Sandström s. 181.

⁴⁵ Sandström s. 235 ff.

⁴⁶ Se Prop. 1975:103 s. 124 och prop. 1997/98:99 s. 79.

⁴⁷ Sandström s. 220 ff.

sitt åtagande såsom ledamot agera för bolagets bästa och visa omsorg.⁴⁸ Närmare innebär denna omsorgsplikt att styrelsen bland annat har en skyldighet att alltid agera på ett sätt som främjar bolagets intressen.⁴⁹

Styrelsens uppgifter framgår av 8 kap. 4 § ABL och består huvudsakligen av bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter. Styrelsen har även till uppgift att fortlöpande bedöma bolagets ekonomiska situation. Styrelsen ska också utse företagets VD och ge denna riktlinjer och anvisningar enligt 8 kap. 27 och 29 §§ ABL.

Eftersom bolagsstämman ofta endast sker någon gång per år kan det sägas att den huvudsakliga förvaltningen av bolaget är i styrelsens händer. Detta innebär att exempelvis viktiga strategiska beslut, organisationsplanering, finansiering och ekonomisk styrning faller på styrelsen.⁵⁰ Med andra ord arbetar styrelsen mer aktivt med bolaget än vad bolagsstämman gör. Styrelsen kan dock inte ta vilka beslut som helst, utan måste iaktta stämmans exklusiva kompetens. På så sätt är styrelsens förvaltningskompetens negativt definierad med hänsyn till bolagsstämmans kompetens. Nedåt kan det sägas att styrelsen är begränsad med hänsyn till VDn's legala kompetens.⁵¹ Av förarbetena framgår det nämligen att det skulle strida mot lagstiftningens syfte om styrelsen detaljstyr den löpande förvaltningen i sådan grad att VDn inte längre kan utöva sin roll i bolaget.⁵² Anledningen till att lagstiftaren har valt att definiera styrelsens ansvarsområde så pass vagt är att aktiebolag kan variera stort i faktorer såsom hur de är uppbyggda och vad de bedriver för verksamheter. Detta gör det svårt att precisera exakt vilka uppgifter som tillkommer styrelsen.⁵³

Processen för styrelsens beslutsförhet är inte lika detaljreglerad som för bolagsstämman. I 8 kap. 18 - 26 §§ ABL finns dock vissa processuella regler om vad som krävs för att styrelsen ska kunna ta beslut. 8 kap. 18 § ABL stadgar att styrelsesammanträde ska ske när styrelsens ordförande anser att det behövs eller om det begärs av VDn eller en styrelseledamot. ABL förutsätter att beslut tas vid dessa sammanträden, även om det i praktiken inte nödvändigtvis är fallet.⁵⁴ För att styrelsen ska vara beslutsför måste minst hälften av styrelseledamöterna vara närvarande vid sammanträdet enligt 8 kap. 21 § ABL. För att ett beslut ska tas måste minst hälften av dessa närvarande rösta för förslaget, och de måste representera totalt mer än en tredjedel av alla ledamöter. Vid lika röstantal har ordförande utslagsröst. Notera att detta kan justeras i bolagsordningen. Detta framgår av 8 kap. 22 § ABL. Likt reglerna

⁴⁸ Prop. 1997/98:99 s. 186 samt prop. 1975:103 s. 540.

⁴⁹ Samuelsson, Karnov kommentar 521 till 8 kap. 4 § ABL.

⁵⁰ Se prop. 2004/05:85 s. 310 f. samt Andersson, Johansson och Skog, Aktiebolagslagen – en kommentar (5 jun. 2023), kommentaren till 8 kap. 4 § ABL.

⁵¹ Sandström, s. 219 f.

⁵² Prop. 1975:103 s. 374.

⁵³ Prop. 1997/98:99 s. 79.

⁵⁴ Sandström, s. 227.

om bolagsstämman, finns det även regler om jäv för styrelsen i 8 kap. 23 § ABL.

Styrelsen har till skillnad från bolagsstämman representationskompetens, vilket framgår av 8 kap. 35 § ABL. Detta innebär att styrelsen kan med bindande verkan företräda bolaget i förhållande till tredjeman. Följaktligen är styrelsen aktiebolagets högsta verkställande organ.⁵⁵ Gränsen för styrelsens representationskompetens sammanfaller med gränsen för dess förvaltningskompetens.⁵⁶

2.2.3 Verkställande Direktören

Slutligen kan även den verkställande direktörens roll kort nämnas. Under styrelsen kommer VDn, vars roll enligt 8 kap. 29 § ABL är att sköta den löpande förvaltningen i enlighet med styrelsens riktlinjer och anvisningar. Förståelse för begreppet *den löpande förvaltningen* är således central för förståelsen för VDns roll i bolaget. Av förarbetena framgår det att den löpande förvaltningen är sådana åtgärder som ”inte med hänsyn till omfattningen och arten av bolagets verksamhet är av osedvanlig beskaffenhet eller stor betydelse”.⁵⁷ Allmänt så betyder detta att VDn har kontroll- och förvaltningsrätt inom frågor som rör bolagets drift, tillsyn över personalen och se till att företagets bokföring och medelsförvaltning sker på ett lagenligt sätt.⁵⁸ Annorlunda uttryckt rör det sig om ärenden som inte är av sådan vikt att det krävs att styrelsen deltar i beslutsprocessen, se 8 kap. 4 § ABL, eller av sådan extraordinär art att bolagsstämman ska rösta om det, se exempelvis 7 kap. 11 § ABL. Ofta beskrivs dessa ärenden som rutinärenden eller återkommande ärenden.⁵⁹ Med detta i åtanke är det viktigt att poängtera att var gränsen går för den löpande förvaltningen är i stor utsträckning avhängigt verksamhetens beskaffenhet och storlek.⁶⁰ Typexempel på sådana åtgärder som ingår i den löpande förvaltningen är anställning och tillsyn av befattningshavare i företaget eller ingående av avtal med olika parter.⁶¹

VDns representationskompetens är begränsad till sådana beslut som också ligger inom dennes förvaltningskompetens enligt 8 kap. 36 § ABL. Detta innebär att företagets VD får företräda bolaget inför tredje man i den utsträckning det rör frågor som denna enligt sin förvaltningskompetens ändå har makt över.⁶²

⁵⁵ Sandström, s. 236.

⁵⁶ Åhman, s. 302.

⁵⁷ Prop. 2004/05:85 s. 308

⁵⁸ Prop. 1997/98:99 s. 91.

⁵⁹ Sandström, s. 232 f.

⁶⁰ Prop 1975:103 s. 375.

⁶¹ NJA 1995 s. 437.

⁶² Prop 1975:103 s 381, prop. 1997/98:99 s. 225 och prop. 2004/05:85 s. 629.

2.3 Potentiella intressekonflikter

Som framgår av framställningen ovan följer aktiebolaget en väldigt hierarkisk struktur med bolagsstämman eller aktieägarna i toppen av denna hierarki. De mest centrala och viktiga beslut tas i detta organ. Under bolagsstämman finns företagsledningen, som mer aktivt arbetar med förvaltningen av bolaget. Den verkställande direktören sköter den löpande förvaltningen av bolaget, samtidigt som styrelsen sköter viktiga beslut som ligger utanför VDns kompetens men som inte är av sådan art att det kräver uppmärksamhet från aktieägarna. Företagsledningen ska med hänsyn till sin roll i företaget förvalta bolaget på ett sätt som främjar aktieägarnas intresse.

Denna ovannämnda konstellation kan frambringa olika intressekonflikter inom företaget. Inom den aktiebolagsrättsliga litteraturen identifieras intressekonflikter mellan tre olika parter: en intressekonflikt mellan majoritetsägare och minoriteten, en intressekonflikt mellan aktieägare och borgenärer och en intressekonflikt mellan företagsledningen och aktieägare.⁶³ Det är denna sistnämnda intressekonflikt som denna uppsats kommer att behandla.

Majoritet och minoritetsägare kan ha olika syn på hur företaget ska bedriva sin verksamhet eller har olika intressen i företaget. Som redovisat i avsnittet om bolagsstämman och om hur beslut i stämman tas är det tydligt att majoritetsägare har stor kontroll över många viktiga frågor i företaget.⁶⁴ Lagstiftaren har på grund av detta infört regler som ska tillvarata minoritetsägarers intressen i form av minoritetsskyddsregler.⁶⁵ Exempel på dessa är vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL, likhetsprincipen i 4 kap. 1 § ABL och generalklausulerna i 7 kap. 47 § ABL och 8 kap. 41 § ABL.

Aktieägare och borgenärer har också ofta motstridiga intressen. Intresset för en borgenär som ger kredit till ett företag ligger i att få tillbaka sin försträckning med ränta som kompensation för den risk som kreditgivaren tar.⁶⁶ Aktiebolaget å sin sida har ett intresse i att söka kredit för att kunna använda tillskottet av kapital för att investera och utöka företagets tillväxt. Nämnvärt är att eftersom aktieägare inte har personligt betalningsansvar för företagets förpliktelser enligt 1 kap. 3 § ABL kan detta öka riskbenägenheten för aktieägarna på ett sätt som inte är önskvärt för företagets borgenärer.⁶⁷ Borgenärs-skyddsreglerna i ABL tar sikte på att begränsa vad aktieägare kan göra med

⁶³ Se exempelvis Bergström och Samuelsson, s. 17 f.; Lehrberg, s. 47 ff. och Östberg s. 32 ff.

⁶⁴ Se avsnitt 2.2.1 samt 7 kap. 40-45 §§ ABL.

⁶⁵ Se Östberg s. 33 samt Bergström och Samuelsson, s. 20.

⁶⁶ Lehrberg, s. 48.

⁶⁷ Östberg s. 33.

sitt företags tillgångar.⁶⁸ Nämnvärt i detta sammanhang är reglerna om värdeöverföringar i 17 kap. ABL, reglerna om lån och säkerhet i 21 kap. ABL, och reglerna om medansvar i 25 kap. ABL.

Slutligen finns där också en intressekonflikt mellan aktieägare och företagsledningen.⁶⁹ Aktieägarna tillför bolaget kapital och företagsledningen ska i sin tur förvalta detta i aktieägarnas intresse och generera vinst enligt 3 kap. 3 § ABL. Samtidigt är det inte säkert att företagsledningen och aktieägarna alltid har samma intressen. Några risker som kan uppstå är att företagsledningen använder bolagets medel för egna syften, är mer eller mindre riskbenägna jämfört med aktieägarna, eller att bolagsledningen har andra åsikter om hur bolagets medel ska förvaltas.⁷⁰ På så sätt uppstår ett principal-agentproblem, där företagsledningen agerar agent för aktieägarna. Det är denna intressekonflikt som denna framställning kommer att behandla. Principal-agentproblemet kommer att fördjupas i nästa avsnitt.

2.4 Informationsasymmetrin och principal/agent-problemet

Som nämnt ovan är konstellationen av aktieägare och företagsledningen och deras inbördes relation ett exempel på ett principal/agent-förhållande. I dess mest grundläggande form kan ett principal/agent-förhållande beskrivas som ett förhållande som uppstår i situationer där en agent ska utföra ett uppdrag åt en principal.⁷¹ Genom detta uppdrag har agenten en avgörande roll i nyttan som principalen kan åtnjuta.⁷² Annorlunda uttryckt så innefattar det en separation av ägarskap och kontroll över en entitet där principalen har ett väsentligt intresse.⁷³ Den som utför uppdraget (agenten) ska då tillvarata uppdragsgivarens (principalens) intressen på bästa sätt. Däremot är det möjligt att agenten har andra intressen som strider mot principalens.⁷⁴ Förutsatt att båda parter är nyttooptimerare kommer de olika parterna ha olika intressen som de kommer vilja tillgodose inom förhållandet.⁷⁵

Inom aktiebolaget kan agenten sägas vara företagsledningen och principalen aktieägarna. Aktieägarna har lämnat över en stor del av beslutandemakten i företaget till företagsledningen men bibehållit ägandet.⁷⁶ Aktieägarnas in-

⁶⁸ Östberg s. 33 samt Bergström och Samuelsson, s. 22 f.

⁶⁹ Bergström och Samuelsson, s. 19.

⁷⁰ Östberg s. 34 f.

⁷¹ Jensen och Meckling, s. 308.

⁷² Kraakman m.fl., s. 29.

⁷³ Fama och Jensen, s. 301.

⁷⁴ Eklund och Stattin, s. 163 ff.

⁷⁵ Jensen och Meckling, s. 308.

⁷⁶ Se avsnitt 2.2 om kompetensfördelningen i aktiebolaget.

trasse i att investera i företaget får anses vara att få avkastning på sin investering.⁷⁷ Företagsledningen kan däremot ha andra intressen. Exempelvis kan företagsledningen vilja maximera sin kompensation för uppdraget. Detta kan ske genom företagsförvärv, då förvärv ofta leder till ökad lön för den verkställande direktören.⁷⁸ Dessutom kan företagsledningen försöka öka sin prestige eller anseende med hjälp av inorganisk företagstillväxt som inte ligger i linje med aktieägarnas bästa intresse.⁷⁹ Tvärtom är det vanligt att företagsförvärv inte leder till någon nytta alls för aktieägare, utan istället leder till värdeförluster.⁸⁰ Om detta är fallet är dock omstritt i litteraturen.⁸¹

Inom aktiebolagsrätten förvärras detta agency-problem av den informations-
assymetri som ofta föreligger i aktiebolaget. Företagsledningen har ofta ett stort informationsövertag gentemot aktieägarna på grund av att styrelsen och VDN arbetar mer aktivt med företaget än vad aktieägarna gör. Dessutom kan aktieägare ha en begränsad insyn i företaget.⁸² Detta innebär att agenten har ännu större möjlighet att använda sin rättsliga kompetens för egen vinning istället för företagets bästa.⁸³

Följaktligen kommer principalen ådra sig kostnader för att se till att agenten agerar på ett sätt som ligger i principalens intresse. Gemensamt kan dessa kostnader betecknas agentkostnader, som i sig är uppdelad i övervakningskostnader, lojalitetskostnader och residualkostnader.⁸⁴ Övervakningskostnader är kostnader som principalen har för att övervaka det arbete agenten utför och för att se till att arbetet utförs på rätt sätt.⁸⁵ Lojalitetskostnader är kostnader som kommer från att betala agenten för att agera i principalens intresse. Residualkostnader är de övriga kostnader som uppkommer, exempelvis den kostnad som uppstår till följd av att agenten inte handlar i enlighet med principalens bästa intresse trots principalens övervaknings- och lojalitetsinvesteringar.⁸⁶

Utöver att principalen själv vidtar åtgärder för att minska agentkostnader så är det möjligt från lagstiftningshåll att tillämpa olika strategier för att åtgärda principal/agent problemet. Dessa strategier kan delas upp i två kategorier: en kategori som begränsar vad agenten kan göra, och en kategori som förstärker vad principalen kan göra.⁸⁷ I den svenska aktiebolagen är det tydligt att båda kategorier av regelverksstrategier har utnyttjats.

⁷⁷ Stattin s. 57 och Lehrberg s. 48.

⁷⁸ Depamphilis, s. 15.

⁷⁹ Bergström och Samuelsson, s. 60 f.

⁸⁰ Bergström och Samuelsson, s. 62.

⁸¹ Depamphilis, s. 34.

⁸² Östberg, s. 34.

⁸³ Bergström och Samuelsson, s. 19.

⁸⁴ Jensen och Meckling, s. 308.

⁸⁵ Almlöf, s. 88 ff.

⁸⁶ Jensen och Meckling, s. 308.

⁸⁷ Kraakman m.fl. s. 31.

Syftet med aktiebolagslagen är att reglera det sätt att bedriva näringsverksamhet som aktiebolaget innebär.⁸⁸ För att undvika samhällsekonomiska kostnader av att varje företag ska reglera och hantera intressekonflikter inbördes har aktiebolagsrätten intagit en viktig ställning i att motverka de negativa konsekvenser som kan uppstå till följd av principal/agent-förhållandet som ett aktiebolag skapar.⁸⁹ Två viktiga mekanismer som lagstiftaren infört med detta ändamål är vinstsyftet och lojalitetsplikten.⁹⁰

Vinstsyftet är lagstadgat i 3 kap. 3 § ABL och utgör en central del i svensk aktiebolagsrätt. Kort sagt innebär den att om ej annat anges i bolagsordningen så är syftet med verksamheten att ge vinst till aktieägarna. I förlängningen utgör den även ett kriterium för hur företagsledningen agerar, då styrelsen och den verkställande direktören har i sitt beslutsfattande en skyldighet att ta hänsyn till och agera enligt detta syfte. Om styrelsens beslut inte leder till lönsamhet i företaget är det inte ett tillåtet beslut.⁹¹ På så sätt faller vinstsyftet inom kategorin av åtgärder som begränsar vad agenten kan göra enligt den uppdelning som angavs ovan.⁹²

Lojalitetsplikten är inte lagstadgad i svensk associationsrätt men spelar alltså en viktig roll.⁹³ Principen kan sägas innehålla en mängd olika förpliktelse för agenten. Bland annat innebär den en skyldighet att undvika intressekonflikter, ett förbud mot att utnyttja förmåner i anledning av uppdraget på företagets eller annans bekostnad, och en lydnadsplikt.⁹⁴ Lydnadsplikten är reciprok anvisningsrätten vilket innebär att högre organ har möjlighet att utfärda anvisningar som lägre organ som utgångspunkt har en skyldighet att följa. Sammantaget är det tydligt att lojalitetsplikten ger uttryck för normer tillhörande båda kategorier av åtgärder för att minska agentkostnader – både åtgärder som begränsar vad agenten kan göra samt åtgärder som utökar principalens makt.⁹⁵

Dessa två aktiebolagsrättsliga mekanismer, vinstsyftet och lojalitetsplikten, kommer att undersökas närmare i avsnitt 3 och 4.

2.5 Shareholder och stakeholder value

Inom associationsrätten finns det två huvudsakliga modeller som rör bolagsstyrning och vems intresse som bedrivandet av ett företaget ska tillgodose.

⁸⁸ Almlöf s. 94 f.

⁸⁹ Dotevall 2015, s. 190.

⁹⁰ Bergström och Samuelsson, s. 19.

⁹¹ Sandström, s. 261.

⁹² Kraakman m.fl. s. 32 f.

⁹³ Bergström och Samuelsson, s. 107.

⁹⁴ Östberg, s. 62. och Dotevall 2015 s. 293 f.

⁹⁵ Se Kraakman m.fl. s. 32 ff.

Det ena är idén om shareholder value, eller aktieägarmodellen. Den andra är stakeholder value, eller intressentmodellen.

Den förstnämnda teorin, shareholder value eller aktieägarmodellen, innebär att bolaget ska styras på ett sätt som främjar aktieägarnas intresse.⁹⁶ Mer specifikt, så är intresset av att generera vinst för aktieägarna det enda intresset att tillgodose vid företagsstyrningen.⁹⁷ Bakgrunden till teorin är att om inte ett bolag bedrivs med enbart aktieägarnas intresse i beaktning, så finns det inget incitament för aktieägare att investera kapital i företaget.⁹⁸ Med andra ord är bolagets intresse synonymt med aktieägarnas gemensamma intresse av att deras investerade kapital ger högre avkastning, och företagsledningen ska alltid ha detta intresse som ledstjärna i företags förvaltning. Detta utesluter dock inte företag från att engagera sig i andra frågor som kan vara förknippade med andra intressen än vinstintresset, exempelvis CSR-frågor. För aktieägarmodellen innebär det däremot att engagemang i sådana frågor ska främst tjäna aktieägarnas intresse. Detta kan motiveras bland annat med att företaget genom sådant engagemang bygger upp värde långsiktigt i sitt varumärke med goodwill som i sin tur kommer att gynna vinstintresset. Omvänt kan sägas att underlåtelse från sådant engagemang kan skada företaget med anseendekostnader, det vill säga kostnader som uppstår på grund av att företaget har dåligt anseende. För aktieägarmodellen är det dock viktigt att notera att samtliga handlingar ska ha sin grund i ett aktieägarintresse – att detta råkar sammanfalla med övriga samhällliga intressen är inget bekymmersamt, men det är enbart i förhållande till aktieägarna som företaget har en skyldighet att agera på ett särskilt sätt.⁹⁹

Ett annat sätt att se på företaget är teorin om stakeholder value, eller intressentmodellen. Denna teori förkastar idén om att aktieägarnas vinst ska vara det enda intresset att tillgodose vid bedrivandet av ett aktiebolag. Istället så är driften av företaget en balansakt i att väga olika intressen mot varandra.¹⁰⁰ Bland annat så har företag enligt detta synsätt ett moraliskt och socialt ansvar att använda sina resurser för att skapa nytta, även om det är på bekostnad av företagets egen vinstmarginal. Det går dock att föra kritik mot detta synsätt på företag då det inte är helt klart ett sådant synsätt på företagets drift är praktiskt möjligt. Det skulle det innebära svåra avvägningar för företagsledningen som gör det oklart om den förväntade nyttan av intressentmodellen hade faktiskt inträffat. Dessutom är det inte helt tydligt vilka övriga värden som ska ta plats bredvid vinstsyftet. Att beakta olika intressen in absurdum skulle också snart innebära att hela det teoretiska ramverket blir onödigt, eftersom varje beslut i så fall hade kunnat motiveras med hänsyn till någons intresse.¹⁰¹

⁹⁶ Dotevall 2015, s. 199.

⁹⁷ Stattin, s. 55.

⁹⁸ Östberg, s. 41.

⁹⁹ Dotevall, s. 199 f.

¹⁰⁰ Dotevall 2015, s. 202.

¹⁰¹ Östberg, s. 41.

2.6 Sammanfattning

Under lagstiftningsarbetet med nya aktiebolagslagen hade regeringen som mål att det associationsrättsliga regelverket skulle främja en aktiv ägarfunktion i aktiebolaget. Anledningen till detta var ett marknadsekonomiskt tanke-sätt, där resonemanget lyder att en engagerad och ansvarsfull ägare leder till en effektiv allokering av resurser i företaget, och i förlängningen en effektiv allokering av resurser i näringslivet som helhet. Därmed är det tydligt att den bakomliggande tanken som även präglar aktiebolagslagen är att aktieägarna ska ha möjligheten att ta en förhållandevis aktiv roll i företaget.¹⁰²

Resultatet är den aktiebolagslag som är gällande idag. Bolagsstämman, som det högst beslutande organet i aktiebolaget, har en central roll i företagets verksamhet. Detta eftersom många av de viktigaste besluten ligger inom stämmans exklusiva kompetens. Samtidigt arbetar bolagsstämman inte lika aktivt med företaget som företagsledningen. Genom kompetensfördelningen är den makt som styrelsen och även den verkställande direktören besitter inte oväsentlig. Företagsledningen har i mycket större utsträckning möjlighet att påverka den dagliga driften av företaget i förhållande till aktieägarna. Dessutom har de mer insyn i företaget. På så sätt kan aktiebolagslagen sägas innefatta en separation mellan kontrollen och ägandet i företaget.

Av det sagda uppkommer det ett principal/agent-förhållande. Som uppsatsen har utrett kan dessa två parter ofta ha motstridiga intressen. I aktiebolaget kan aktieägarna, det vill säga principalen, anses ha intresse av att se en utveckling på deras investerade kapital genom en värdeökning av företaget. Företagsledningen, eller agenten, å andra sidan kan tänkas ha intressen av högre kompensation eller prestige. Dessa två intressen är inte alltid förenliga – istället kan det hända att agenten främjar sitt eget intresse på bekostnaden av principalens intresse.

Av denna anledning har lagstiftaren i aktiebolagslagen använt sig av juridiska verktyg för att minska de agentkostnader som kan uppstå i ett aktiebolag. De två mekanismer som är av intresse för denna framställning är vinstsyftet och lojalitetsplikten, som i kommande två avsnitt kommer att undersökas närmare.

¹⁰² Prop. 2004/05:85 s. 291.

3 Vinstsyftet

3.1 Introduktion till vinstsyftet

Aktiebolagets syfte finns som nämnt lagstiftat i 3 kap. 3 § ABL. Enligt denna bestämmelse är syftet med aktiebolaget att bereda vinst som ska delas ut till aktieägarna om ej annat har angivits i bolagsordningen. På så sätt inträder aktieägarna som residualtagare av vinsten i verksamheten.¹⁰³ Bakgrunden till bestämmelsen är att understryka för företagsledningen att bolagets medel inte ska användas för något annat än det som gagnar aktieägarna¹⁰⁴ och bestämmelsen ställer således upp ett kriterium som företagsledningens handlande kan bedömas utifrån. Inom aktiebolagsrätten talas det även om verksamhetsföremål. Verksamhetsföremål är dock vad för verksamhet företaget ska bedriva. Annorlunda uttryckt kan det sägas att verksamhetsföremålet är det sättet verksamhetssyftet ska uppnås, det vill säga hur verksamheten ska gå med vinst.¹⁰⁵

3.2 Vinstsyftet i teorin

Vinstsyftet i dess mest elementära form innebär att verksamhetens syfte, och därmed samtliga handlingar som vidtas inom verksamheten, ska leda till vinst som kan utdelas till aktieägarna. Med vinst i denna mening menas de intäkter i företaget som blir kvar efter man har gjort avdrag för utgifter och kostnader.¹⁰⁶

Något mer invecklat är vinstsyftet, som nämnt, en handlingsnorm för företaget och dess aktörer. Med detta menas att vinstsyftet finns till för att påminna företagsledningen att tillvarata aktieägarnas intresse i första hand.¹⁰⁷ En grundläggande associationsrättslig princip är nämligen att vinstsyftet innebär att det inte får tas beslut i företaget som strider mot detta syfte.¹⁰⁸ Således ska samtliga handlingar och beslut som tas endast ske efter noggrann övervägning om handlingen kommer att leda till en vinst som kan delas ut till aktieägarna. På så sätt kan vinstsyftet sägas ge en yttre gräns för företagsledningens handlingskompetens i 8 kap. 4 och 29 §§ ABL. På samma sätt ger vinstsyftet även generalklausulen i 8 kap. 41 § ABL mer tyngd. Om handlingen inte leder till vinst blir det en otillåten handling.¹⁰⁹

¹⁰³ Bergström och Samuelsson s. 40 f.

¹⁰⁴ Prop. 2004/05:85 s. 219.

¹⁰⁵ Skog (2015) s. 12.

¹⁰⁶ Nerep, Adestam och Samuelsson, Lexino kommentar 3 kap. 3 § ABL.

¹⁰⁷ Prop 2004/05:85 s. 219.

¹⁰⁸ Skog (2023) s. 102.

¹⁰⁹ Dotevall (2015), s. 194.

I förlängningen utgör detta en garanti för aktieägare att deras investerade kapital, det vill säga riskkapital, kommer att förvaltas på ett sätt som återspeglar aktieägarens intressen. Om detta inte hade funnits hade incitamentet för att investera i ett företag varit avsevärt lägre. I förlängningen innebär detta att aktiebolagets förmåga att anskaffa sig riskkapital försämras, vilket hade påverkat effektiviteten av aktiebolag som associationsform i betydande mån.¹¹⁰

Det bör dock understrykas att vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL inte innebär ett förbud mot risktagande. För att kunna bedriva företaget är det nämligen oundvikligt att affärsrisker kommer att tas.¹¹¹ Det viktiga är att dessa risker inte framstår som olämpliga, men kan motiveras senare genom att styrelsen kan påvisa att en åtgärd de vidtagit har varit grundat på en sund avvägning av riskerna och den potentiella vinsten samt kan ses falla inom företagets verksamhetsföremål.¹¹²

Slutligen kan det nämnas att vinstsyftet även fyller en viktig funktion eftersom ägandet och kontrollen i företaget har separerats på grund av aktiebolagets struktur med de olika organen. Som nämnt i avsnitt 2 så är kompetensuppdelningen i ett aktiebolag utformat på så sätt att aktieägarna inte kontrollerar företaget på samma detaljnivå som företagsledningen. Vinstsyftet i denna kontext utgör en viktig funktion att mitigera de agentkostnader som annars skulle uppstå i principal/agent-förhållandet genom att exempelvis företagsledningen agerar på ett sätt som främjar deras eget intresse istället för aktieägarnas.¹¹³

3.3 Vinstsyftet i praktiken

Ovan har det redogjorts för de teoretiska utgångspunkterna för vinstsyftet och hur vinstsyftet passar in i aktiebolagsrätten. Vad vinstsyftet faktiskt innebär rent praktiskt för bolagsorganen är dock inte helt klarlagt. För att förstå hur vinstsyftet kan påverka bolagsstyrningen krävs det en förståelse för ett antal aspekter av vinstsyftet, såsom vad vinst faktiskt innebär, vilka tidsaspekter som ska beaktas och vad som är en uppenbar avvikelse från vinstsyftet.

3.3.1 Innebörden av vinst

För att vinstsyftet ska utgöra en handlingsnorm i den bemärkelsen att principen ska påverka styrelsens agerande, krävs det att vinstsyftet operationaliseras på något sätt. Lagtexten ger ingen närmare förståelse för hur vinstsyftet

¹¹⁰ Skog (2015) s. 13.

¹¹¹ Dotevall (2017) s. 142.

¹¹² Bergström och Samuelsson s. 272 f.

¹¹³ Sjöberg, s. 50.

ska tolkas som en handlingsnorm som i sin tur har praktisk innebörd för företagsledningens handlande. Istället har olika teorier utformats på hur vinstsyftet kan bli praktiskt användbart som styrmedel.

En teori som har vuxit fram inom doktrinen är den så kallade vinstmaximeringsprincipen. Denna innebär att vinst i sammanhang där vinstsyftet i ABL diskuteras ska ses som att en strävan att maximera värdet på företaget. Ett annat sätt att uttrycka detta är en maximering av aktiernas värde. Detta värde går att fastställa på noterade bolag genom att multiplicera aktiekursen med antalet aktier. För onoterade bolag kan exempelvis diskonterad kassaflödesanalys användas för att fastställa värdet.¹¹⁴ Teorin har sin bakgrund i ett synsätt på aktiebolaget ur ett shareholder value perspektiv, där intresset som bolaget ska tillgodose är uteslutande aktieägarnas gemensamma intresse som i förlängningen antas vara att maximera avkastningen på aktieägarnas investerade kapital.¹¹⁵ Vad teorin innebär i praktiken är att företagsledningen i sitt beslutsfattande alltid ska beakta vad för inverkan ett särskilt handlingsätt har på företagets möjlighet att gå med vinst. Det handlingsätt som bidrar med mest vinst ska sedan väljas.¹¹⁶ Detta innebär dock inte att företagsledningen alltid måste identifiera sådant handlingsätt eller att dåliga affärsbeslut inte får tas. Kärnan i principen är att handlingsättet åtminstone ska vara ägnat att maximera företagets vinst. Ett handlingsätt som väljs men som sedan visar sig vara orsaken till en förlust är inte per automatik främmande för vinstsyftet. Istället är det viktigt att företagsledningen valde det tillvägagångssättet på grund av att det var ägnat att vara vinstmaximerande.¹¹⁷ Vinstmaximeringsteorin har dock sina svagheter. Bland annat är det svårt att i den löpande verksamheten tillämpa detta synsätt på vinst för att kunna identifiera ett handlingsätt som bäst överensstämmer med vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL.¹¹⁸

En annan teori som växt fram är att vinstsyftet har en mer begränsad praktisk roll i associationsrätten. Förespråkare för denna teori menar att vinstsyftet agerar mindre som en handlingsnormerande mekanism i positiv bemärkelse än den gör i negativ bemärkelse. Med andra ord så finns den för att hindra företagsledningen från att göra påtagliga avsteg från ett vinstdrivande handlingsätt i den löpande verksamheten, istället för att faktiskt vägleda företagsledningen i vilka åtgärder som ska genomföras. Stöd för denna tolkning av vinstsyftets betydelse finns även med hänsyn till den allmänna principen om att ansvar för avvikelse från vinstsyftet innehåller ett uppenbarhetsrekvisit – se mer om detta i nedan.¹¹⁹

Slutligen kan även den så kallade business judgement rule tas upp, som kommer från den anglo-amerikanska rätten. I kort innebär regeln en presumtion

¹¹⁴ Bergström och Samuelsson, s. 41 f.

¹¹⁵ Arvidsson, s. 80.

¹¹⁶ Arvidsson s. 84.

¹¹⁷ Arvidsson, s. 85.

¹¹⁸ Ohlson, s. 50.

¹¹⁹ Ohlson, s. 50 f.

för att företagsledningen agerar på ett sätt som speglar bolagets intresse och därmed är förenligt med vinstsyftet. För att ansvar ska göras gällande på grund av att företagsledningen har agerat i strid med vinstsyftet måste aktieägarna bryta denna presumtion. Detta kan göras om de kan visa på bristande lojalitet i handlandet, att handlingen inte varit baserad på rationella affärs-mässiga överväganden eller att handlingen baserades på ett bristande besluts-
underlag.¹²⁰

3.3.2 Vinstsyftet och tidsaspekter

Vid diskussionen om vad vinstsyftet betyder i praktiken kan det även vara värt att ta upp tidsaspekter som kan ha inverkan på förståelsen av vinstsyftet. I lagtexten finns där som nämnt ingen anvisning på vilket tidsperspektiv som ska beaktas i vinstsyftets sammanhang. Det finns stöd i doktrin för att ha ett längre tidsperspektiv på vinstsyftet, särskilt vid verksamheter som ska fortskrida en längre tid. Ett företag som satsar långsiktigt är trots allt avhängigt av goda relationer med andra aktörer såsom kunder och leverantörer. Även miljön kan vara viktig för företag som satsar långsiktigt, då produktionen kan exempelvis kräva tillgång till begränsade naturresurser. Genom att beakta vinstsyftet ur ett perspektiv som sträcker sig längre in i framtiden är det även möjligt att ta in andra intressen som företaget kan tillgodose. Genom att engagera företaget i exempelvis CSR-arbete skulle detta kunna öka värdet av företaget långsiktigt, med en kortsiktig avvikelser från det klassiska renodlade vinstmaximeringsprincipen.¹²¹ Ett sådant pluralistiskt synsätt hade dock också inneburit problem. Företagsledningen hade varit friare i sitt beslutsfattande då det långsiktiga perspektivet hade varit något oklarare att tolka. Bolagsorganen hade kunnat motivera handlingssätt med hänsyn till en rad olika intressen, vilket hade lett till en mindre kontrollerbar företagsstyrning.¹²² Observera att för att andra intressen ska kunna tillgodoses under vinstsyftet skulle det dock krävas att det går att på förhand bestämma en prioriteringsordning för de olika verksamhetssyften.¹²³

Diskussionen ovan om tidsaspekter går även att koppla till föregående avsnitts diskussion om shareholder och stakeholder value. Enligt teorin om shareholder value, eller aktieägarmodellen, ska enbart aktieägarnas intresse av vinst tas i beaktning vid företagsstyrningen. Stakeholder-teorin innebär dock att andra intressen från andra aktörer ska tas med i beräkningen. Av det ovan framgår det dock att om man tillämpar ett långsiktigt perspektiv på vinstsyftet så finns det utrymme att ta hänsyn till mer än ett renodlat vinstintresse för aktieägarna.¹²⁴ Detta gäller även vid tillämpningen av vinstmaximeringsprin-

¹²⁰ Ohlson, s. 51.

¹²¹ Ohlson, s. 54 f.

¹²² Eklund och Stattin s. 115.

¹²³ Ohlson, s. 54 f.

¹²⁴ Östberg, s. 45.

cipen. Som beskrivit ovan så innebär vinstmaximeringsprincipen en skyldighet för företagsledningen att alltid välja det handlingsätt som bäst maximerar vinsten i ett företag. Detta har sin utgångspunkt i ett starkt shareholder value resonemang och syn på företag. Trots detta utesluter inte vinstmaximeringsprincipen från andra intressen att tas med i beaktning. Avgörande är dock om dessa sidointressen kan anses vara instrumentella för att senare uppnå vinst, exempelvis genom att långsiktigt bygga upp sitt varumärke och goodwill såsom diskuterat i stycket ovan.¹²⁵

3.3.3 Undantag från vinstsyftet

3.3.3.1 Uppenbarhetsrekvisitet

När det kommer till undantag från vinstsyftet kan först nämnas uppenbarhetsrekvisitet. För att vinstsyftet ska ha någon inverkan rent praktiskt så måste överträdelsen av vinstsyftet vara uppenbart.¹²⁶ Detta uppenbarhetsrekvisit har tidigare varit del av aktiebolagslagen men har sedan dess tagits bort.¹²⁷ Trots detta gäller den fortfarande som en associationsrättslig princip. Regeln har som funktion att i de fall där det är tvivelaktigt om ett handlingsätt överensstämmer med bolagets syfte, så har organen ett utrymme för att göra en egen tolkning av situationen.¹²⁸ På samma sätt innebär regeln att det finns förståelse för bolagsorganen att det kan på förhand vara svårt att avgöra vad effekterna av ett handlingsätt blir.¹²⁹

Bedömningen om vad som faktiskt ska ses som en uppenbar avvikelse från vinstsyftet är inte helt klart. I doktrin finns det argument för men även kritik mot att en analogi kan göra till tolkningen av begreppet uppenbart i 4 kap. 6 § 2 st. KL. Det vill säga, det ska råda ett sådant missförhållande mellan de två sidorna av transaktionen som gör att det blir uppenbart att transaktionen är en gåva. Kritiken mot detta synsätt utmynnar sig dock i att avvägningen mellan handlingsätt i en insolvenssituation inte bör kunna tillämpas på avvägningen mellan handlingsätt som företagsledningen möter i driften av företaget när det inte finns en insolvensrisk.¹³⁰

Oavsett hur rekvisitet uppenbart ska tolkas, så är det tydligt att uppenbarhetsrekvisitet fungerar som en spärr från att mindre tydliga avvikelser eller beslut

¹²⁵ Arvidsson, s. 86.

¹²⁶ Eklund och Stattin, s. 116

¹²⁷ Se 76 § ABL44 och 55 § ABL10.

¹²⁸ Se NJA 1987 s. 394.

¹²⁹ Ohlson, s. 116.

¹³⁰ Ohlson, s. 117.

ska ta plats som ett verksamhetsfrämmande föremål. Istället ska bolagsorganen medges något vidare handlingsutrymme där endast uppenbara avvikelser från verksamhetssyftet ska vara otillåtet.¹³¹

3.3.3.2 SAS-principen

Principen om samtliga aktieägares samtycke är också ett nämnvärt undantag till vinstsyftet. Detta undantag öppnar upp för möjligheten att åsidosätta bland annat bolagsordningen eller ABL om åtgärden som innebär ett åsidosättande biträds av samtliga aktieägare. Grundtanken är att aktieägarna ska ha förfogande över sådana rättigheter som tillkommer dem själva och åstadkomma flexibilitet i bolagsstyrningen.¹³²

Viktigt att notera är dock att de regler som kan åsidosättas med hjälp av SAS-principen är de regler som är uppställda som skydd för aktieägare, eller aktieägarskyddsregler.¹³³ Exempel på sådana regler är likhetsprincipen eller generalklausulen.¹³⁴ Denna uppfattning är även doktrinen enig om.¹³⁵ Däremot är det inte alltid helt tydligt om en regel är uppställd till aktieägarnas förmån. Detta innebär att rättstillämparen får försöka tolka bestämmelsen som försöks överträdas med SAS-principen i det enskilda fallet.¹³⁶ Förarbeten till aktiebolagslagen betonar att bestämmelser som är uppställda till skydd för tredjeman, eller borgenärsskyddsregler, aldrig får överträdas med SAS-principen.¹³⁷

Vad avser vinstsyftet råder det viss enighet om att denna bestämmelse är uppställd som skydd för aktieägare, vilket medför att den bör som utgångspunkt kunna åsidosättas med hjälp av SAS-principen. Däremot är det klart att även andra än aktieägare har ett intresse av att företaget bedrivs på sådant sätt att vinst är det huvudsakliga målet. Borgenärer som exempelvis lämnar kredit till företaget har ett intresse av att företaget går med vinst och kan betala tillbaka.¹³⁸

En diskussion som kan föras är om SAS-principen verkligen kräver samtycke från samtliga aktieägare. Det går att finna logik i resonemanget att i exempelvis en situation där aktieägare ska lämna samtycke för en överträdelse av bolagsordningen, bör det endast krävas samtycke från sådan majoritet som krävs

¹³¹ Ohlson s. 117.

¹³² Prop. 2004/05:85 s. 202.

¹³³ Prop. 2004/05:85 s. 749.

¹³⁴ Östberg, s. 35.

¹³⁵ Stattin, s. 134.

¹³⁶ Stattin s. 135.

¹³⁷ Prop. 2004/05:85 s. 749.

¹³⁸ Nerep, Adestam och Samuelsson, Lexino kommentar 3 kap. 3 § ABL.

för en ändring av bolagsordningen i 7 kap. 42-45 §§ ABL.¹³⁹ Den mest accepterade slutsatsen är dock att samtliga aktieägares samtycke ändå krävs, något som har stöd från praxis.¹⁴⁰

3.4 Sammanfattning

Vinstsyftet som framgår i 3 kap. 3 § ABL är som sagt en mekanism med tanken att fungera som en garanti för aktieägarna att företagsledningen agerar på ett sätt som reflekterar ägarnas gemensamma intresse i företaget. Vad vinstsyftet faktiskt innebär rent praktiskt är inte helt tydligt vid en läsning av lagtexten – istället krävs det att lagtolkning sker. Hur vinstsyftet ska tolkas kan variera mycket beroende på vad man anser att företag har för roll i samhället och hur vinstsyftet borde operationaliseras. Oavsett om man beaktar aktieägarmodellen eller en annan intressentmodell är det tydligt att 3 kap. 3 § ABL ålägger företagsledningen att i sitt beslutsfattande försöka uppnå maximal vinst för aktieägarna men med hänsyn till de restriktioner som lagstiftningen uppställer.

I operativ bemärkelse innebär det att vid ett val mellan två handlingssätt ska det beslut som leder till högst lönsamhet vara att föredra. Här bör det noteras att vinstkriteriet inte innebär att samtliga beslut som företagsledningen tar faktiskt måste leda till vinst. Risk är en stor del av att driva företag, och investeringar genererar inte alltid avkastning. Däremot innebär det att ett beslut ska framstå som affärsmässigt grundat för att i efterhand legitimera tillvägagångssättet.¹⁴¹

Viktigt att komma ihåg är också att vinstsyftet inte är utan undantag. Eftersom vinstsyftet till huvuddel är uppställt till aktieägarnas fördel är det möjligt för aktieägare att lämna samtycke för att vinstsyftet inte ska beaktas vid en åtgärd. Uppenbarhetsrekvisitet i vinstsyftet innebär också att icke-uppenbara överträdelser av vinstsyftet inte träffas av bestämmelsen.

¹³⁹ Stattin, s. 136.

¹⁴⁰ NJA 1967 s. 313.

¹⁴¹ Bergström och Samuelsson, s. 272 f.

4 Lojalitetsplikten

4.1 Lojalitetspliktens rättsliga bakgrund

Lojalitetsplikten i svensk associationsrätt är hittills något outvecklad.¹⁴² I övrig svensk rätt är dock begreppet lojalitetsplikt i sig ingen nyhet, då begreppet länge har använts inom ramen för sysslomannaskap.¹⁴³ Kort uttryckt är ett sysslomannaskap ett rättsligt förhållande där en huvudman har gett en syssloman i uppdrag att utföra en viss uppgift åt huvudmannen. De kan med andra ord sägas handla för någon annans räkning.¹⁴⁴ I och med detta uppdrag så får sysslomannen även långtgående förvaltnings- och representationskompetens i frågor som faller inom ramen för sysslomannaskapet.¹⁴⁵

Sysslomannaskapet kommer främst till uttryck i svensk lagstiftning genom bestämmelsen i 18 kap. 3 § HB. Bestämmelsen må ha begränsad lagteknisk betydelse, men utgör alltså en viktig grund i en fundamental civilrättslig princip.¹⁴⁶ I doktrin har sysslomannaskapet utvecklats och kan sägas innehålla en mängd olika förpliktelser. Vad exakt dessa förpliktelser och hur de kan systematiseras är omtvistat i doktrin.¹⁴⁷ Däremot är det otvetydigt att sysslomannaskapet innebär en långtgående lojalitetsplikt gentemot huvudmannen.¹⁴⁸ Detta innebär i kort att sysslomannen har en skyldighet att tillvarata huvudmannens intresse¹⁴⁹ samt att inte agera på ett sätt som är ägnat att tillfoga huvudmannen skada.¹⁵⁰ Exempelvis ska sysslomannen undvika intressekonflikter, inte utnyttja sin ställning för egen vinning på huvudmannens bekostnad och beakta en lydndsplikt gentemot huvudmannen.¹⁵¹

4.2 Lojalitetsplikten i aktiebolagsrätt

Det råder inga tvivel om att det finns en lojalitetsplikt inom aktiebolagsrätten.¹⁵² Huruvida den aktiebolagsrättsliga lojalitetsplikten är ett uttryck för sysslomannaskap såsom beskrivits ovan är däremot omtvistat i doktrin.¹⁵³ Om detta är fallet kommer denna framställning inte ta ställning till. Vad som dock är tydligt är att det åtminstone finns avsevärda likheter mellan sysslomannaskapet å ena sidan och bolagsorganens relation till bolaget på andra sidan.

¹⁴² Se Östberg, s. 151 samt Bergström och Samuelsson, s. 107.

¹⁴³ Östberg, s. 147; Lehrberg s. 263 samt Bergström och Samuelsson, s. 107 f.

¹⁴⁴ Dotevall (1989) s. 276.

¹⁴⁵ Bergström och Samuelsson, s. 108.

¹⁴⁶ Nicander s. 44.

¹⁴⁷ Se Stattin s. 363 samt Åhman s. 649.

¹⁴⁸ Nicander, s. 44.

¹⁴⁹ Munukka, s. 837.

¹⁵⁰ Nicander, s. 44.

¹⁵¹ För mer utförlig innebörd av lojalitetsplikten, se exempelvis Östberg s. 145 eller Stattin, s. 363 f.

¹⁵² Se Prop. 1975:103 s. 376 f. samt NJA 2013 s. 117.

¹⁵³ Jfr. exempelvis Stattin s. 362 och Åhman s. 650. Se även Östberg s. 131 ff.

Relationen kan på så sätt åtminstone sägas vara en sysslomanna-liknande relation.¹⁵⁴

Utgångspunkten för lojalitetsplikten i ett aktiebolagsrättsligt perspektiv är densamma som lojalitetsplikten i allmänhet såsom beskrivits ovan. Precis som i ett sysslomannaskap så innebär lojalitetsplikten att företagsledningen har en skyldighet att tillvarata bolagets intresse och inte agera på ett sätt som är ägnat att skada bolaget.¹⁵⁵ Detta innebär bland annat, som nämnt ovan, att undvika intressekonflikter,¹⁵⁶ att inte utnyttja sin ställning för egen vinning på bolagets bekostnad,¹⁵⁷ samt att beakta en lydnadsplikt gentemot huvudmannen.¹⁵⁸

Till skillnad från lojalitetsplikten i allmänhet har företagsledningen i den aktiebolagsrättsliga lojalitetsplikten en mer självständig roll i förhållande till huvudmannen. Denna självständighet har sin grund i den lagstadgade kompetensfördelningen som har tidigare diskuterats i framställningen.¹⁵⁹ Rent praktiskt innebär detta att vid oklarheter kring vad som faktiskt bäst avspeglar bolagets bästa intresse har företagsledningen utrymme för att göra egen bedömning.¹⁶⁰ I förhållande till aktiebolagslagen har lojalitetsplikten även en utfyllande-funktion, det vill säga att lojalitetsplikten kompletterar aktiebolagslagen vad avser hur de olika bolagsorganen ska agera.¹⁶¹

Enligt huvudregeln så gäller lojalitetsplikten så länge som personen i fråga innehar den roll i företaget som medför en lojalitetsplikt. Detta innebär att om en styrelseledamot lämnar sitt uppdrag är denna inte bunden längre av lojalitetsplikten.¹⁶² Notera att det kan avtalas så annat gäller.¹⁶³

Som nämnt så kan den aktiebolagsrättsliga lojalitetsplikten delas upp i flera olika element. I lagtext så tar lojalitetsplikten sig främst form genom jävsbestämmelserna i 8 kap. 23 och 34 §§ ABL samt generalklausulen 8 kap. 41 § ABL. Lojalitetsplikten kan även sägas innehålla ett förbud mot att missbruka affärsmöjligheter.¹⁶⁴ Mest intressant för denna framställning är dock lydnadsplikten som kan anses följa av lojalitetsplikten.¹⁶⁵ Dessa element kommer nu att diskuteras nedan.

¹⁵⁴ Åhman, s. 650.

¹⁵⁵ Prop. 1975:103 s. 376. Se även Östberg s. 153.

¹⁵⁶ Östberg, s. 158 ff. samt jävsbestämmelserna i 8 kap. 23 och 34 §§ ABL.

¹⁵⁷ Östberg, s. 229 ff. samt generalklausulen i 8 kap. 41 § 1 st. ABL.

¹⁵⁸ Östberg, s. 250 ff. samt generalklausulen i 8 kap. 41 § 2 st. ABL.

¹⁵⁹ Bergström och Samuelsson, s. 108.

¹⁶⁰ Dotevall (2015) s. 293.

¹⁶¹ Åhman, s. 653.

¹⁶² Se Östberg s. 306.

¹⁶³ Dotevall (2015) s. 306.

¹⁶⁴ Bergström och Samuelsson, s. 116.

¹⁶⁵ Östberg, s. 250 ff.

4.2.1 Skyldigheten att undvika intressekonflikter

Jävsbestämmelserna i 8 kap. 23 och 34 §§ ABL är en mekanism som tillämpas i situationer där det finns uppenbara intressekonflikter mellan en styrelseledamot eller den verkställande direktören och bolaget. I sådant fall får individen som berörs av jävsbestämmelsen inte handlägga ärendet.

8 kap. 23 § ABL rör styrelseledamöter och fastslår att en styrelseledamot normalt inte får handlägga en fråga som rör avtal mellan styrelseledamot och bolaget, avtal där en styrelseledamot kan ha ett väsentligt intresse som kan strida mot bolagets eller avtal mellan bolaget och en juridisk person som styrelseledamoten har möjlighet att företräda. Detsamma typer av situationer är förbjudna för den verkställande direktören att handlägga enligt 8 kap. 34 §§ ABL. I lagtexten i både 8 kap. 23 och 34 §§ specificeras att en jävig bolagsrepresentant inte får handlägga frågor som rör avtal för bolaget. Detta har dock utvecklats att betyda andra rättshandlingar också.¹⁶⁶

Sammanfattningsvis kan jävsbestämmelserna ses som en spärr för agenten i principal/agent-förhållandet att handlägga frågor där den potentiella vinsten i att bortse från principalens bästa intresse är som störst.¹⁶⁷ Med andra ord är det en mekanism från lagstiftarens håll som avser att förhindra agenten att bortse från principalens bästa intresse.

Utöver det ovannämnda finns det också en allmän skyldighet för styrelseledamöter i svensk rätt att undvika intressekonflikter utöver de som omfattas av jävsbestämmelsen. Bakgrunden till detta är att styrelseledamöterna som sagt har en skyldighet att sätta bolagets intresse i första rummet. Om det föreligger en intressekonflikt mellan styrelseledamoten och företaget har styrelseledamoten på grund av det sagda en skyldighet att undvika denna intressekonflikt, även om den inte omfattas av jävsbestämmelserna.¹⁶⁸

Slutligen kan även nämnas konkurrensförbudet. Principen är inte lagstadgad i svensk rätt men anses alltjämt att gälla för styrelseledamöter. Kort uttryckt innebär den att en styrelseledamot inte får bedriva en konkurrerande verksamhet som kan vara bolaget till last.¹⁶⁹

4.2.2 Generalklausulen

Generalklausulen i 8 kap. 41 § 1 st. ABL är också ett uttryck för lojalitetsplikten. Syftet med denna bestämmelse är att skydda minoritetsägare¹⁷⁰ och

¹⁶⁶ Lehrberg, s. 226 och 229.

¹⁶⁷ Dotevall (2015) s. 294.

¹⁶⁸ Östberg, s. 189.

¹⁶⁹ Östberg, s. 217 f. samt Dotevall (1989) s. 345.

¹⁷⁰ SOU 1971:15 s. 244.

förhindra beslut som strider mot bolagets intresse från att fattas.¹⁷¹ Nämnvärt är att enligt praxis ska generalklausulen ses tillsammans med likhetsprincipen. Denna princip lagfästas i 4 kap. 1 § ABL och innebär att alla aktier har lika rätt i bolaget och i förlängningen är således även alla aktieägare i bolaget likställda. Generalklausulen kompletterar likhetsprincipen genom att försäkra principens praktiska upprätthållande.¹⁷²

Av lagtexten framgår det tydligt att 8 kap. 41 § ABL innehåller bland annat två förbud. Ett av förbuden rör åtgärder som strider mot verksamhetsföremålet och verksamhetssyftet. Det andra förbudet tar sikte på åtgärder som är ägnat ge en aktieägare eller någon annan en otillbörlig fördel på bolagets eller annan aktieägares bekostnad.

Vad begreppet otillbörlig fördel åsyftar är inte helt klarlagt. En tolkning är att otillbörlig fördel innebär att det ska finnas en obalans i de positiva följder av en åtgärd som en aktieägare eller annan åtnjuter i förhållande till de negativa följder som drabbar företaget eller annan aktieägare.¹⁷³ I praxis är det klarlagt att en helhetsbedömning måste göras för att kunna fastställa om en åtgärd är en otillbörlig fördel eller ej. Viktiga bedömningsfaktorer är om åtgärden är marknadsmässigt rimlig och om åtgärden faller inom verksamhetsföremålet.¹⁷⁴ Vidare framgår det av förarbeten att om en åtgärd ligger i samtliga aktieägares intresse, är i linje med verksamhetsföremålet och verksamhetssyftet och är i övrigt i bolagets intresse eller företagsekonomiskt försvarligt så bör åtgärden inte kunna angripas med generalklausulen, trots ett avsteg från likhetsprincipen.¹⁷⁵ För att en åtgärd ska kunna angripas med generalklausulen krävs det inte heller att en skada har uppstått. Eftersom det av lagtexten framgår att åtgärder som endast är ägnade att ge en otillbörlig fördel till en aktieägare eller någon annan är det tillräckligt att omständigheterna tyder på att åtgärden kommer leda till skada för bolaget eller annan aktieägare. Notera att detta dock inte är ett krav på uppsåt, utan det räcker att den som vidtagit åtgärden borde insett att sådan skada kan uppstå.¹⁷⁶

4.2.3 Missbruk av affärsmöjligheter

Lojalitetsplikten kan även sägas innehålla ett förbud mot att styrelseledamöter eller den verkställande direktören utnyttjar sin ställning i företaget för att göra affärer som annars hade tillkommit företaget.¹⁷⁷

¹⁷¹ Prop 1975:103 s 381 samt SOU 1971:15 s. 244.

¹⁷² NJA 2013 s. 1250.

¹⁷³ Dotevall (2015) s. 304.

¹⁷⁴ NJA 2000 s. 404 och NJA 1987 s. 394.

¹⁷⁵ Prop 1973:93 s. 137 samt Dotevall (2015) s. 304.

¹⁷⁶ Dotevall (2015) s. 304.

¹⁷⁷ Östberg s. 329.

Regeln kring missbruk av affärsmöjligheter är svår att konkretisera i lagtext eftersom det är svårt att formulera en allmänt hållen regel kring vilka affärsmöjligheter en i företagsledningen bör kunna utnyttja själv. Att blicka till företagets verksamhetsföremål och verksamhetssyfte kan ge viss vägledning men ofta är dessa klausuler i bolagsordningen för vagt uttryckta för att ge något tydligt svar. Istället ska varje fall granskas för sig, med beaktande av bland annat om bolaget har de ekonomiska och legala förutsättningarna för att genomföra affären och om affären faller inom bolagets verksamhet på sådant sätt att bolaget normalt kan förväntas vilja ingå i affären. Dessa faktorer kan kombinerat skapa en presumtion för att den i företagsledningen är förhindrad av att utnyttja sig av affärsmöjligheten, utan istället låta den tillkomma företaget.¹⁷⁸

4.2.4 Lydnadsplikten

Lydnadsplikten kan sägas utgöra, som nämnt ovan, en del av lojalitetsplikten. För syftet i denna uppsats är det även den viktigaste, då det är störst sannolikhet att det är denna del av lojalitetsplikten som kan eventuellt vara motstridigt vinstsyftet.

Bakgrunden till lydnadsplikten ligger i det hierarkiska förhållandet mellan de aktiebolagsrättsliga organen såsom beskrivit i avsnitt 2. Utgångspunkten i ett aktiebolag är att de olika organen ska kunna ta självständiga beslut på sådant som faller inom deras lagstadgade kompetens. Däremot är det möjligt att denna uppdelning av ansvar inte blir lika skarp när exempelvis bolagsstämman beslutar att ge styrelsen en anvisning. Detta är ett utövande av anvisningsrätten, en princip som är ömsesidigt sammanlänkat med lydnadsplikten. Anvisningsrätten och lydnadsplikten är en etablerad del av svensk aktiebolagsrätt.¹⁷⁹

Frågan är därmed vad för typer av anvisningar som bolagsstämman kan ge styrelsen. Bolagsstämman har ju exklusiv bestämmanderätt inom sin förvaltningskompetens. Där lydnadsplikten spelar en intressant roll är när stämman lämnar anvisningar som rör beslut som annars skulle falla inom styrelsens kompetens.¹⁸⁰ En anvisning från ett överordnat organ bör som utgångspunkt ses som bindande för det underordnade organet. Detta innebär att styrelsen måste rätta sig och verkställa de anvisningar som de får från bolagsstämman. Detta följer av en e contrario tolkning av 8 kap. 41 § 2 st. ABL. Observera att dessa anvisningar vanligtvis måste formaliseras på något sätt, exempelvis ge-

¹⁷⁸ Bergström och Samuelsson, s. 116 f. samt Dotevall (1989) s. 327.

¹⁷⁹ Östberg s. 250 ff.

¹⁸⁰ Östberg, s. 252.

nom bolagsstämlobeslut eller föreskrift i bolagsordning. En enskild aktieägare kan inte som utgångspunkt med bindande verkan ge anvisning till ett underordnat organ.¹⁸¹

Det finns dock undantag som innebär att ett underordnat organ inte måste följa ett anvisande av överordnat organ. 8 kap. 41 § 2 st. ABL innehåller en tydlig inskränkning i lydnadsplikten som innebär att en ställföreträdare för bolaget inte måste följa en anvisning som strider mot ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller mot bolagsordningen.¹⁸²

Utöver detta gäller inte heller lydnadsplikten i de fall när anvisningen uppenbart strider mot bolagets intresse. Detta var tidigare lagstadgat men bestämmelsen har plockats bort. Principen anses fortfarande gälla dock eftersom åtgärder som strider mot bolagets intresse anses också strida mot ABL.¹⁸³ Denna inskränkning har sin grund i att styrelsen inte ska verkställa beslut som kan vara till skada för bolaget.¹⁸⁴ Enligt förarbeten till tidigare versioner av aktiebolagslagen framgår det nämligen att inte bara är styrelsen skyldig att bortse från anvisningar som kan leda till skada för bolaget, men de bör även göra en prövning om anvisningen faktiskt är skadlig.¹⁸⁵ Beslut som uppenbart strider mot bolagets intressen behöver inte klandras för att vara ogiltiga, vilket innebär att det inte krävs någon klander för att lydnadsplikten ska upphöra att gälla.¹⁸⁶ Inskränkningen i lydnadsplikten innehåller som framgår ovan ett uppenbarhetsrekvisit. Detta innebär att genomförandet av anvisning ska tydligt vara ett åsidosättande av bolagets intresse. Denna kvalificering av åsidosättandet minskar risken för att företagsledningen tillämpar undantaget alltför fritt.¹⁸⁷

Diskussionen kring vad som faktiskt åsyftas vid användandet av begreppet bolagets intresse kommer att fördjupas i avsnitt 5.3. Kort kan sägas att bolagets intresse bör förknippas med samtliga aktieägares gemensamma intresse. För att tydliggöra vad som ligger i bolagets intresse kan även 29 kap. 1 § ABL användas, det vill säga att vad som är och inte är i bolagets intresse sammanfaller med vad som kan vara skadeståndsgrundande enligt 29 kap. 1 § ABL. Detta innebär att handlingar som kan ge upphov till sådan skadeståndsskyldighet är prima facie undantagna från lydnadsplikten.¹⁸⁸ Även borgenärernas intresse kan också spela roll dock, se diskussionen i avsnitt 3.3.3. Observera att om samtliga aktieägare står bakom anvisningen, måste inte styrelsen pröva

¹⁸¹ Östberg, s. 252.

¹⁸² Östberg s. 253. Se Även Stockholms tingsrätts dom den 8 september 2009 i mål nr T 9377-04.

¹⁸³ SOU 1971:15 s. 216.

¹⁸⁴ Östberg s. 253.

¹⁸⁵ SOU 1941:9 s. 347 samt SOU 1971:15 s. 216.

¹⁸⁶ Östberg s. 253; Jfr exempelvis beslut som går att klandra. Lydnadsplikten gäller om dessa inte klandras inom klandertiden.

¹⁸⁷ Nerep, Adestam och Samuelsson, Lexino kommentar till 8 kap. 41 § ABL.

¹⁸⁸ Stattin s. 214.

om åtgärden är skadlig gentemot aktieägarnas intresse enligt SAS-principen - de har trots allt rätt att själva bestämma över sin andel i företaget. Däremot måste styrelsen fortfarande prova om åtgärden kan vara skadlig med hänsyn till borgenärernas intresse.¹⁸⁹

I ett uttalande i NJA 1960 s. 698 framgår det att regeln innebär ett undantag mot lydnadsplikten. Även om undantaget tillämpas är anvisning dock fortfarande något att beakta, då styrelsen har i sådant fall bevisbördan för att undantagsregeln har rätteligen använts och att genomförandet av anvisningen skulle uppenbarligen medföra bolaget skada. Dessutom nämns det att särskild försiktighet ska iakttas när undantagsregeln används av styrelsen i frågor som berör de själva.¹⁹⁰

Slutligen kan även sägas att det finns argument för att anvisningar inte ska följas om de strider mot goda seder eller annars utgör straffbara handlingar. Detta innebär att bolagsstämman inte kan förmå styrelsen att göra något som skulle strida mot gällande rätt.¹⁹¹

4.3 Sammanfattning

Lojalitetsplikten inom aktiebolagsrätten är som framgår ovan ett begrepp som innefattar en mängd olika element med olika inverkningar för företagsledningen och hur ett aktiebolags näringsverksamhet bedrivs. Några viktiga element av lojalitetsplikten är jävsbestämmelserna i 8 kap. 23 och 34 §§ ABL, som innebär att ledamöter eller den verkställande direktören inte får handlägga frågor där denna kan ha en intressekonflikt, generalklausulen i 8 kap. 41 § ABL, som i sig innefattar likabehandlingsprincipen, förbudet mot åtgärder som strider mot verksamhetssyftet eller verksamhetsföremålet och ett förbud som hindrar att aktieägare eller andra får en otillbörlig fördel på bolagets eller annan aktieägares bekostnad.¹⁹² Den viktigaste aspekten av lojalitetsplikten för frågan denna uppsats behandlar är dock lydnadsplikten, eftersom det är här konflikt mellan lojalitetsplikt och vinstsyftet kan uppstå. Enligt lydnadsplikten ska ett underordnat organ följa anvisningar från överordnade organ om det inte föreligger ett giltigt undantag från denna regel. Dessa undantag framgår av 8 kap. 41 § 2st. ABL och innefattar om anvisningen skulle strida mot ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller om den strider mot bolagsordningen. Dessutom finns det stöd för att anvisningen inte heller ska följas om den strider mot annan lagstiftning eller mot goda seder. Enligt associationsrättsliga principer ska anvisningen inte heller följas om den uppen-

¹⁸⁹ Stattin s. 215.

¹⁹⁰ Se uttalande från Håkan Nial i NJA 1960 s. 698 samt Östberg s. 256.

¹⁹¹ Östberg, s. 256.

¹⁹² Dotevall (2015), s. 303.

bart strider mot bolagets intresse eller är skadligt för bolaget. Häri bör anvisningar som uppenbart strider mot vinstsyftet placeras. Just denna sistnämnda punkt kommer uppsatsen nu i kommande avsnitt att fördjupa inom.

5 Relationen mellan vinstsyftet och lojalitetsplikten

5.1 Problemformulering

De föregående kapitel i denna uppsats har haft syftet att kartlägga gällande rätt i den mån det krävs för att skapa en grund för en analys. Uppsatsens första tre frågeställningar har på så sätt blivit besvarade. Detta avsnitt kommer att analysera den sista frågan, nämligen vad som händer om vinstsyftet och lojalitetsplikten inte är förenliga.

Som framgår i avsnitt 3 så ställer vinstsyftet upp en gräns för vad företagsledningen kan göra. Bakgrunden är den intressekonflikt som kan föreligga mellan styrelsen och aktieägarna, där vinstsyftet fungerar som ett skydd för aktieägare mot att styrelsen använder bolagets medel på sådant sätt som inte reflekterar aktieägarnas bästa intresse. I avsnitt 4 analyserades styrelsens lojalitetsplikt i förhållande till bolagsstämman. Lojalitetsplikten kan i sig delas upp i flera olika grenar. Dessa inkluderar plikten att undvika intressekonflikter, missbruk av affärsmöjligheter, generalklausulen och lydnadsplikten.

En rimlig utgångspunkt för analysen är således att identifiera i vilka situationer dessa två ovannämnda aktiebolagsrättsliga mekanismer kan vara i konflikt med varandra. Då lojalitetsplikten är den mekanism som kan ta flera olika former blir det mer en fråga om vilka aspekter av lojalitetsplikten kan komma i konflikt med vinstsyftet.

Eftersom både jävsbestämmelserna och förbudet mot missbruk av affärsmöjligheter har ett entydigt tillämpningsområde är det inte hög sannolikhet att dessa delar av lojalitetsplikten skulle kunna vara i konflikt med vinstsyftet. Generalklausulen, både i avseendet förbudet mot åtgärder som strider mot verksamhetssyftet och verksamhetsföremålet samt förbudet mot att ge en otillbörlig fördel på bolagets bekostnad, förefaller inte heller rimligtvis ligga i strid med vinstsyftet. Detta på grund av att båda förbuden har den effekt av att säkerställa att vinstsyftet efterlevs.

Lydnadsplikten är dock inte lika självklart att det inte skulle strida mot vinstsyftet. Lydnadsplikten är som nämnt i ett ömsesidigt förhållande med anvisningsrätten. Anvisningsrätten å sin sida innebär att bolagsstämman har rätt att utfärda bindande anvisningar för lägre organ i aktiebolaget. I denna situation finns det en tydlig risk att lojalitetsplikten och vinstsyftet kan krocka. Som

framgår i tidigare avsnitt finns det nämligen inget hinder mot att bolagsstämman lämnar en till bolaget skadlig anvisning. Problemet blir istället i vilken utsträckning styrelsen måste följa denna anvisning.

Inledningsvis kan erinras om att skadliga anvisningar såsom åsyftat i stycket ovan inte ska tolkas som en anvisning med hög risk. Risktagande är som nämnt en vanlig och oundviklig del av företagande och är inte något som strider mot vinstsyftet. Det viktiga är att beslutet ska vara affärsmässigt grundat, det vill säga det ska i efterhand framstå som att beslutet var grundat på tillräckligt med information och en rimlig avvägning har gjorts. Om det faktiskt leder till vinst eller inte är inte en avgörande faktor för att kontrollera om en åtgärd uppfyller vinstsyftet.

Vidare kommer den fortsatta framställningen utgå ifrån att uppenbarhetsrekvisitet i vinstsyftet är uppfyllt. I avsnitt 3.3.3 framgår det att en åtgärd bara anses strida mot vinstsyftet om det är en uppenbar åsidosättande av detta verksamhetssyfte. Anledningen är att företagsledningen ska ha ett visst utrymme för att göra en egen bedömning i de situationer där det är oklart om en åtgärd uppfyller vinstkriteriet.

Problemet om vad som händer när vinstsyftet kolliderar med lydnadsplikten kan omformuleras till vilken regel som bör anses ha företräde eller prioritet över den andra. Denna ordning framgår inte av lagtexten utan istället krävs en undersökning av de båda rättsliga principerna. Som framgår av tidigare avsnitt är däremot båda principer mångfasetterade. Detta innebär att vilken regel som bör ha prioritet kan bero på olika faktorer. Nedan kommer problematiken analyseras utifrån synen på vinstsyftet, synen på lojalitetsplikten och bolagets intresse, samt utifrån en tolkning av lagtexten.

5.2 Synen på vinstsyftet

Synen på vinstsyftet och vad det faktiskt innebär har diskuterats i avsnitt 3. Av detta framgår det att det finns två olika variabler man kan ta hänsyn till vid en diskussion om vad vinstsyftet faktiskt innebär i operativ bemärkelse. För det första ska betydelsen av vinst i vinstsyftet beaktas, det vill säga om vinst i operativ bemärkelse innebär en vinstmaximeringsprincip. För det andra ska även ska tidsaspekter ska beaktas vid diskussionen om vinstsyftet, det vill säga om uppfyllandet av vinstsyftet ska beaktas över en längre eller kortare period.

Enligt Bergström och Samuelsson ska vinstsyftet tolkas som en vinstmaximeringsprincip. Operationaliseringen av vinstsyftet ligger i att varje beslut som företagsledningen tar ska kunna prövas mot vinstkriteriet.¹⁹³ Detta vinstkriterium ska vara synonymt med en maximering av värdet på företaget. För

¹⁹³ Bergström & Samuelsson, s. 41.

börsnoterade företag ska varje beslut som ledningen tar således vara en åtgärd i en strävan av ständigt ökande aktievärde. För företag som inte är börsnoterade kan det istället sägas att varje åtgärd ska tas med avsikt av att det ska leda till en ökning på värdet av företaget enligt etablerade värderingsprinciper. Sammantaget ska alltså företagsledningens agerande leda till en maximering av värdet på det egna kapitalet.¹⁹⁴

Enligt den tolkning ovan framstår det som att vinstsyftet har en starkt normerande kraft, och ger stöd för att vinstsyftet ska få prioritet i förhållande till lydnadsplikten. Detta går att jämföra med andra tolkningar av vinstsyftet, exempelvis den tolkning som innebär att vinstsyftet bara har en negativt normerande verkan där endast uppenbara fall av åsidosättande av verksamhetsytftet förbjuds.¹⁹⁵ Med en sådan tolkning av vinstsyftet är det tydligt att det finns mer handlingsutrymme för företagsledningen. En anvisning som skulle stå i strid mot vinstsyftet då den inte direkt är ägnad att leda till en ökning av värdet på företaget skulle ändå kunna genomföras i den utsträckning det inte blir ett uppenbart åsidosättande av verksamhetsytftet. På så sätt finns argument för att lydnadsplikten får prioritet framför vinstsyftet. En kanske mer korrekt beskrivning kanske är att vinstsyftet tolkas om på så sätt att den inte längre är oförenlig med lydnadsplikten.

Tidsperspektivet är också viktigt att undersöka vid en bedömning om vinstsyftet eller lydnadsplikten bör få prioritet vid en oförenlighet av de två aktiebolagsrättsliga principerna. Om vinstsyftet ska ses i ett längre perspektiv innebär detta, som framgår i avsnitt 3.3.2, att det även öppnar upp för en vidare tolkning av begreppet vinst än enbart en vinstmaximeringsprincipen. Beaktande av exempelvis miljö- eller konsumentintressen kan isåfall motiveras med argument för att det i det långa loppet leder till ökad vinst för företaget på grund av goodwill- eller anseendevinster.¹⁹⁶ Motsatsvis innebär detta att om vinstsyftet ska tolkas i ett kort perspektiv så ska anseende kostnader som kan uppstå på grund av att ett företag gör något som är exempelvis skadligt för miljön, eller anseende vinster till följd av exempelvis CSR-engagemang, inte beaktas. Med en sådan tolkning rör sig vinstsyftet tillbaka till ett vinstsyfte mer likt den renodlade vinstmaximeringsprincip som Bergström och Samuelsson uttrycker stöd för.¹⁹⁷ På samma sätt som ovan innebär detta att vinstsyftet tolkas på så sätt att oförenligheten med lydnadsplikten upphör.

Som framgår ovan är det tydligt att vinstsyftet kan ha olika inverkningsför företagsledningen beroende på hur vinstsyftet tolkas. I Sverige är det vanligast att aktiebolag har vinstgenerering som enda målsättning. Om man accepterar att svensk aktiebolagsrätt utgår från en shareholder-value princip ligger det även i linje med detta tankegångsätt att vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL bör

¹⁹⁴ Bergström och Samuelsson, s. 42.

¹⁹⁵ Se Ohlson, s. 50.

¹⁹⁶ Se Ohlson, s. 53 f.

¹⁹⁷ Se Bergström och Samuelsson, s. 42.

ses som ett uttryck av den vinstmaximeringsprincipen som uttrycks av Bergström och Samuelsson.¹⁹⁸ Däremot finns viss logik i att beakta vinstperspektivet ur ett långsiktigt perspektiv. Särskilt med beaktande av dagens klimatrörelse skulle det förefalla märkligt ur lagstiftningssynpunkt att en vinstmaximering ur ett kort perspektiv, som möjligtvis leder till skada i det långa loppet för företaget, ska vara mer i linje med vinstsyftet än ett företag som satsar långsiktigt med exempelvis CSR-engagemang.

Sammanfattningsvis ger synen på vinstsyftet stöd för att antingen ska vinstsyftet få prioritet över lydnadsplikten, med innebörden av att företagsledningen är förhindrad från att följa en anvisning som är till skada för bolaget. Alternativt så omtolkas vinstsyftet på sådant sätt att det inte längre finns en konflikt mellan vinstsyftet och lojalitetsplikten så länge anvisning kan på något sätt motiveras leda till ökad vinst i det långa loppet. Vid uppenbara överträdelser av vinstsyftet, som inte kan motiveras trots ett längre perspektiv på vinstsyftet, bör vinstsyftet fortfarande ha prioritet över lydnadsplikten.

5.3 Lojalitetsplikten och bolagets intresse

Tolkning av lojalitetsplikten särskilt i förhållande till vad som ska utgöra bolagets intresse kan också ha inverkan på huruvida lojalitetsplikten eller vinstsyftet ska ha företräde.

Det övergripande syftet med lojalitetsplikten i aktiebolagsrätt är att säkerställa att företagsledningen agerar på det sätt som bäst avspeglar de intressen de har blivit tillsatta att tillvarata.¹⁹⁹ Detta innebär även att styrelsen och den verkställande direktören inte ska anskaffa sig fördelar från sin position i företagsledningen utöver de fördelar som är den förbestämda ersättningen för uppdraget.²⁰⁰ Den teoretiska bakgrunden är som nämnt i avsnitt 2.4 principal/agent-teorin, där principalen kan ha ett personligt intresse som strider mot huvudmannens intresse. Ett typexempel är ersättningen som företagsledningen ska få för sitt arbete,²⁰¹ men även när det gäller beslut såsom hur företaget ska expanderas kan framkalla intressekonflikter av sådant slag.

Hittills har framställningen benämnt intresset som agenten ska tillvarata som huvudmannens. Lojalitetsplikten innebär som nämnt att företagsledningen ska lojalt tillvarata huvudmannens intressen när de utövar sin roll som företagsledningen. Frågan är dock mer specifikt vems intresse det är som ska tillvaratas, eller annorlunda uttryckt vem är huvudmannen i förhållande till företagsledningen? Vanligen benämns det intresse som företagsledningen ska

¹⁹⁸ Bergström och Samuelsson, s. 42.

¹⁹⁹ Bergström och Samuelsson, s. 19 f.

²⁰⁰ Dotevall (2015), s. 284.

²⁰¹ Dotevall (2015) s. 280.

tillvarata som bolagets intresse, men detta ger lite vägledning. Istället har begreppet utvecklats i doktrin, där olika tolkningar av bolagets intresse kan leda till olika slutsatser i frågan för denna framställning.²⁰²

Bolagets intresse kan för det första kopplas till aktieägarnas gemensamma intresse. Detta innebär det intresse som både majoritet- och minoritetsägare har gemensamt.²⁰³ Detta innebär att exempelvis en anvisning som kommer från en majoritet av aktieägare inte ska innebära att företagsledningen ska åsidosätta vinstsyftet. Majoritetens intresse är inte samtliga ägares gemensamma intresse. Vanligtvis presumeras detta vara avkastning på sin investering i företaget. Notera att här åsyftas befintliga aktieägare. Företagsledningen har ingen skyldighet att beakta intresset för framtida aktieägare.²⁰⁴ För att aktiebolaget som rättslig konstruktion ska fungera krävs det dock att företagsledningen inte alltid kan enbart tillgodose aktieägarnas intresse. Som nämndes inledningsvis fyller aktiebolag en viktig funktion i dagens samhälle, och därmed vilar ett ansvar på aktiebolag att tillgodose fler intressen än enbart aktieägarnas. Dessa tillfällen är dock lagstiftade. Ett exempel är situationer där företagsledningen ska tillvarata borgenärens intresse, där lagstiftaren har infört särskilda borgenärsskyddsregler såsom värdeöverföringsreglerna i 17 kap. ABL, låneförbudet i 21 kap. ABL samt reglerna om tvångslikvidation i 25 kap. 13 - 20 §§ ABL.²⁰⁵ Sammanfattningsvis är bolagets intresse enligt denna teori synonymt med aktieägarnas intresse av att erhålla vinst genom utdelning från aktiebolaget. Notera att det är samtliga aktieägares gemensamma intresse. Med ett sådant synsätt innebär det att vinstsyftet har högsta prioritet då även lojalitetsplikten syftar till att tillgodose det som samtliga aktieägare har som gemensamt intresse. De fall där andra intressen än aktieägarnas ska beaktas framgår av lagstiftningen, varför företagsledningen i avsaknad av sådan restriktion ska sträva efter att tillgodose aktieägarnas gemensamma intresse.

Bolagets intresse kan också kopplas till verksamhetssyftet, det vill säga vinstsyftet såsom diskuterat i avsnitt 3.²⁰⁶ Detta innebär att företagsledningens lojalitetsplikt utmynnar i att de ska agera på ett sätt som bäst leder till att aktieägarna kan erhålla vinstutdelning på sina aktier. Ohlson menar att detta är ännu tydligare om man beaktar vinstsyftet ur ett längre perspektiv, då detta innebär att inom bolagets intresse inryms även andra intressen än enbart aktieägarnas intresse för vinstmaximering.²⁰⁷ Enligt detta synsätt är det tydligt att vinstsyftet ska få prioritet över lojalitetsplikten, då lojalitetsplikten i sig också innefattar ett hänsynstagande till verksamhetssyftet.

²⁰² Se exempelvis Dotevall (2015) s. 281 ff., Dotevall (1989) s. 357 ff., Östberg s. 63 ff.

²⁰³ Östberg s. 66.

²⁰⁴ Dotevall (1989) s. 358.

²⁰⁵ Dotevall (2015) s. 283.

²⁰⁶ Dotevall (2015) s. 282.

²⁰⁷ Ohlson, s. 110.

Stattin anser att definiera bolagets intresse synonymt med vinstsyftet inte ger något förtydligande i vad bolagets intresse faktiskt är. Istället för att koppla bolagets intresse till vinstsyftet ska det enligt honom kopplas till skadeståndsskyldigheterna i 29 kap. 1 § ABL. Enligt teorin ska bolagets intresse anses vara motsatsen mot sådana åtgärder som 29 kap. 1 § ABL tar sikte på.²⁰⁸ Nackdelen med detta, såsom Ohlson påpekar, är att argumentet blir ett cirkelresonemang, där skadestånd grundas på åtgärder som strider mot bolagets intresse och bolagets intresse grundas på åtgärder som utlöser skadestånd.²⁰⁹

En alternativ tolkning av bolagets intresse lyfts av Taxell som menar att aktiebolaget kan ha ett självständigt bolagsintresse som är fristående från aktieägarnas intresse. Enligt denna teori tar bolaget ett intresse av ekonomisk stabilitet och möjligheter till utveckling och expansion. Med andra ord ligger bolagets intresse i tillväxt och överlevnad. Om företagsledningen ska beakta dessa intressen kommer det att ofta leda till ett åsidosättande av andra motstående intressen. Exempelvis kan det tänkas att aktieägarna ger en anvisning som uppenbart strider mot bolagets möjligheter till ekonomisk stabilitet. Då lojalitetsplikten kräver att företagsledningen beaktar bolagets intresse skulle det i så fall inte vara helt tydligt vad företagsledningen ska göra, utan istället hade det krävts en avvägning i det särskilda fallet.²¹⁰ Likväl är vinstsyftet lagstadgat i 3 kap. 3 § ABL, vilket ger stöd för att prioritet bör ges till aktieägarnas intresse av att erhålla vinst, även om det skulle vara på bekostnad av bolagets intresse. Taxell menar dock att vinstsyftet inte får anses vara så starkt att andra intressen åsidosätts, utan det bör vara vinstsyftet som också kan vika för andra intressen.²¹¹ Med detta synsätt kan det sägas att lojalitetsplikten i förhållande till bolagets intresse bör få prioritet över vinstsyftet.

Åhman lyfter i sin avhandling att bolagets intresse ska uppfattas som något knutet till bolagets vilja. Med detta begrepp menar han den viljan som uttrycks ur företags organ såsom styrelsen och bolagsstämman. Om dessa organ inte är överens är det viljan från det högre organ som ska anses ge uttryck för bolagets intresse.²¹²

Den härskande uppfattning i doktrin får ändå anses vara att bolagets intresse ska ses som aktieägarnas gemensamma intresse.²¹³ Detta innebär att som nämnt ovan att inom lojalitetsplikten finns en plikt att tillvarata på bolagets intresse. Detta intresse är aktieägarnas gemensamma intresse. Detta innebär att företaget ska drivas för aktieägarnas intresse såsom framgår i teorin om shareholder-value. Vad som faktiskt menas med aktieägarnas gemensamma vilja är inte helt tydligt. Viktigt att notera att det inte är majoritetens intresse,

²⁰⁸ Stattin, s. 214.

²⁰⁹ Ohlson, s. 110.

²¹⁰ Taxell, s. 13.

²¹¹ Taxell, s. 9. Observera att vinstsyftet var även lagstadgat i den version av ABL som var gällande då, se 12 kap. 1 § 3 st. ABL75.

²¹² Åhman, s. 200.

²¹³ Östberg, s. 66.

utan samtliga aktieägares. En teori är att aktieägares gemensamma intresse ska ses som ett hypotetiskt intresse – något som ofta kopplas till vinstsyftet.²¹⁴ Således kan det sägas att konflikten mellan lojalitetsplikten och vinstsyftet harmoniseras på så sätt att vinstsyftet anses både vara en självständig rättsfigur men även vara en del av lojalitetsplikten. Skulle styrelsen dock få en anvisning som strider mot vinstsyftet bör, enligt detta tankesätt, vinstsyftet få prioritet över lydnadsplikten då anvisningen inte får anses vara ett uttryck för aktieägarnas *gemensamma* intresse.

5.4 Tolkning utifrån 8 kap. 41 § 2 st.

ABL

Slutligen bör även en diskussion kring bestämmelsen i 8 kap. 41 § 2 st. ABL föras. Från en bokstavstolkning av lagtexten framgår det tydligt att en ställföreträdare för bolaget, såsom styrelsen, inte får följa en anvisning från bolagsstämman om den strider mot ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen. Detta omfattar även av princip anvisningar som uppenbart strider mot bolagets intresse. Av detta följer att styrelsen är förhindrad att fullgöra en anvisning som strider mot vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL.²¹⁵

Det sagda innebär dock inte att styrelsen har en vetorätt mot beslut de inte håller med om. Även om styrelsen anser att anvisningen är affärsmässigt olämpligt är de skyldiga att följa beslutet såvida det inte exempelvis är en uppenbar åsidosättning av vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL eller uppenbart strider mot bolagets intresse.²¹⁶

Här finns anledning att diskutera beslut som är klanderbara och nulliteter. En klanderbar anvisning har styrelsen nämligen en skyldighet att verkställa om klanderfristen löper ut utan att någon har klandrat beslutet. Nulliteter å andra sidan är sådana beslut som är ogiltiga från början, och får därmed aldrig verkställas.²¹⁷ För att avgöra om en anvisning är klanderbar eller en nullitet kan vägledning sökas i 7 kap. 50-52 §§ ABL. Sådana beslut som träffas av 7 kap. 50 § ABL kan anses vara klanderbara, medans de som framgår av 7 kap. 51 § 2 st. ABL är nulliteter. Notera att uppräknningen här inte är uttömmande, utan istället krävs en prövning kring vilka regler anvisningen överträder.²¹⁸ En anvisning som innebär en nullitet är dock inte bara något för styrelsen att ignorera, då de måste själva bevisa att lydnadsplikten inte måste följas i den situationen.²¹⁹

²¹⁴ Östberg, s. 68.

²¹⁵ Nerep, Adestam och Samuelsson, Lexino kommentar till 8 kap. 41 § ABL avsnitt 2.2.7.

²¹⁶ Dotevall (2015), s. 272.

²¹⁷ Östberg, s. 253.

²¹⁸ Stattin, s. 204.

²¹⁹ NJA 1960 s. 698.

Som framgår i avsnitt 4.2.4 så är inte bara styrelsen förhindrad från att verkställa beslut som skulle strida mot 8 kap. 41 § 2 st. ABL – de har även en plikt att pröva om anvisningen från bolagsstämman faktiskt är skadlig och i så fall aktivt försöka hindra verkställigheten av anvisningen.²²⁰ Denna plikt innebär att styrelseledamöterna eller den verkställande direktören ska klandra anvisningen ifall den står i strid med exempelvis vinstsyftet. Denna plikt är även sanktionerad i 29 kap. 1 § ABL ifall de inte klandrar beslutet och bolaget tillfogas skada.²²¹

Frågan blir dock hur långt denna prövningsskyldighet sträcker sig. Som nämnt i avsnitt 3.3.3 har aktieägare möjlighet att genom SAS-principen samtycke till att åsidosätta regler uppställda till skydd för aktieägare. För styrelsens prövningsplikt av bolagsskadliga anvisningar innebär detta att om samtliga aktieägare har lämnat samtycke till anvisningen, så behöver inte styrelsen pröva om anvisningen kan leda till skada för aktieägarintresset. Detta innebär att exempelvis anvisningar som strider mot vinstsyftet eller uppenbart åsidosätter bolagets intresse ändå ska följas. Enligt Stattin måste dock styrelsen fortfarande beakta borgenärsintresset i vinstsyftet, det vill säga intresset borgenärer har i att veta att företaget bedrivs med vinstsyfte. Därför måste en prövning enligt denna teori göras med bakgrunden av borgenärernas gemensamma intresse. Frågan är hur långt denna prövning ska gå. Borgenärer får antas ha intresse av att få tillbaka det som de har ställt i kredit till företaget med ränta. Om man ser på andra borgenärsskyddsregler i ABL är det ofta detta intresse som reglerna är uppställda för att skydda. Sammanfattningsvis bör prövning som styrelsen måste göra med hänsyn till borgenärernas intresse vara begränsad i den mån att prövningen avser bolagets möjlighet att betala tillbaka till borgenärerna. Detta är även slutsatsen Stattin når. En annan ordning hade inte varit rimlig, exempelvis att även mindre dramatiska åtgärder som leder till skada för bolaget ska hindras på grund av borgenärsintresset. Om bolaget går med lite förlust påverkar ej borgenärernas möjlighet till återbetalning. Tanken om borgenärsskyddsintresset av vinstsyftet har inte utvecklats vidare i praxis eller doktrin.²²²

Sammanfattningsvis tyder 8 kap. 41 § 2 st. ABL på att vinstsyftet bör få prioritet över lojalitetsplikten. I de fall en anvisning skulle uppenbart strida mot bolagets intresse har styrelsen en skyldighet att bortse från anvisningen och bevisa varför lydnadsplikten inte gäller. Om en anvisning strider mot vinstsyftet har styrelsen en skyldighet att klandra anvisningen inom den klanderperiod som framgår av 7 kap. 51 § ABL. Viktigt att notera är möjligheten för aktieägare att samtycka till överträdelsen av vinstsyftet. I sådant fall upphör styrelsens prövoskyldighet avseende hur aktieägarna påverkas av ett syftesfrämmande beslut.

²²⁰ Dotevall (2015) s. 271.

²²¹ Dotevall (2015) s. 272.

²²² Stattin s. 215.

6 Sammanfattande slutsats

Aktiebolaget är strukturerat på ett sätt med en tydlig kompetensfördelning mellan de olika bolagsorganen. Av intresse för denna framställning har varit särskilt relationen mellan styrelsen och bolagsstämman.

Styrelsen arbetar mer aktivt med förvaltningen av bolaget och är även bolagets högsta representativa organ. Vad som ingår i styrelsens förvaltningskompetens är inte nog angivet i lagtext eftersom det kan variera kraftigt beroende på vad för typ av företag det rör sig om. Enligt 8 kap. 4 § ABL framgår det dock tydligt att styrelsens huvuduppgift är att svara för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter. Ansvarsområdet kan begränsas på så sätt att styrelsen har hand om de beslut som ligger utanför den löpande förvaltningen och således skulle tillkomma bolagets verkställande direktör, men som inte är av sådan vikt att det skulle krävas bolagsstämmobeslut för att besluta i ärendet.

Bolagsstämman sitter på den centrala makten i företaget. Bland annat har de makt att tillsätta styrelsen, fastställa resultaträkning och balansräkning, disponera bolagets vinst eller förlust samt rätten att ge underordnade organ anvisningar som bör ses som bindande. Bolagsstämman är dock begränsad i den mån att de inte alltid har full insikt i samtliga bolagets angelägenheter och deltar inte i företagsstyrningen på samma detaljnivå som styrelsen. Ägandet och kontrollen i bolaget kan således sägas ha separerats i viss mån.

Samtidigt är det inte en garanti att samtliga aktörer i aktiebolaget har samma intresse att tillgodose. Aktieägares intresse får ofta presumeras vara att erhålla vinst i form av utdelning på sitt investerade kapital. Samtidigt kan företagsledningen ha intressen som inte alltid är förenligt med det ovannämnda aktieägarintresset. Bland annat kan företagsledningen vilja maximera sin egna kompensation från uppdraget eller öka sitt anseende i näringslivet genom inorganisk bolagstillväxt som i längden skadar aktieägarna.

Kombinationen av de ovsagda, en separation av kontroll och ägande samt en intressekonflikt mellan de olika bolagsorganen, innebär att relationen mellan styrelse och bolagsstämma kan beskrivas som ett agent/principal-förhållande. Detta innebär att aktieägarna, i egenskap av principal, kommer att ådra sig agentkostnader för att övervaka agenten och se till att agenten, det vill säga företagsledningen, agerar på ett sätt som bäst främjar aktieägarnas intresse.

Från lagstiftningssida är det också möjligt att införa mekanismer som ska harmonisera intressena mellan agenten och principalen. Incitamentet för lagstiftaren är tydlig här: genom att skapa ett regelverk som ger goda förutsättningar för lyckosamt företagande kommer detta leda till ökat välstånd i samhället. Lojalitetsplikten och vinstsyftet är två aktiebolagsrättsliga mekanismer som

uppstått som ett sätt från lagstiftarens sida att motarbeta de agentkostnader som uppstår på grund av den intressekonflikt som föreligger i ett aktiebolag mellan företagsledningen och aktieägarna.

Lojalitetsplikten innebär i kort att företagsledningen ska agera på ett sätt som ligger i bolagets intresse. Vad bolagets intresse närmare innebär är föremål för olika teorier i doktrin. Härskande i svensk rätt är dock att bolagets intresse är ett uttryck för aktieägarnas gemensamma intresse, det vill säga det hypotetiska intresse som samtliga aktieägare har gemensamt. Ofta kan detta kopplas till vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL. Lojalitetsplikten innebär även bland annat en skyldighet att undvika intressekonflikter, något som kommer till uttryck i 8 kap. 23 och 34 §§ ABL, samt ett förbud mot att missbruka affärsmöjligheter. Mest intressant för denna framställning har dock varit lydnadsplikten och korresponderande anvisningsrätten som anses följa av lojalitetsplikten. Lydnadsplikten innebär i kort att ett lägre organ i den aktiebolagsrättsliga hierarkin är som utgångspunkt skyldig att verkställa sådana beslut och anvisningar som kommer från högre organ. Detta är ett sätt för exempelvis aktieägare att utöva makt genom att ta viss beslutsrätt i anspråk från styrelsen. Lydnadsplikten är dock inte oinskränkt. Av 8 kap. 41 § 2 st. ABL framgår det att styrelsen inte får verkställa en anvisning som strider mot ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen. Här ingår även anvisningar som uppenbarligen strider mot bolagets intresse.

Vinstsyftet å andra sidan är en mekanism som går ut på att styrelsen ska förvalta bolaget på ett sätt som leder till vinst som sedan kan delas ut till aktieägarna. Den närmare innebörden av vinstsyftet och hur detta ska operationaliseras är inte helt tydliggjort i lagtext en praxis. I doktrin har begreppet utvecklats men med olika tolkningar. Somliga anser att vinstsyftet ska anses vara en vinstmaximeringsprincip, där företagsledningen ska agera på ett sätt som är ägnat att maximera värdet på företaget. Andra menar att vinstsyftet endast har en negativt normerande verkan, det vill säga bara anger vad företagsledningen inte får göra. Vilket tidsperspektiv som ska beaktas är inte heller helt klarlagt. Om endast ett kort tidsperspektiv ska beaktas är det inte helt tydligt om miljö och CSR-engagemang är något som kan anses vara förenligt med vinstsyftet. Om ett längre tidsperspektiv beaktas kan dessa typer av engagemang anses vara förenligt med vinstsyftet då det leder i längden till ökat anseende och goodwill för företaget.

Vad som händer när dessa två ovannämnda principer är oförenliga är inte helt tydlig i lagtexten, eftersom ABL inte innehåller någon prioriteringsordning mellan bestämmelserna. Istället får sådana kollisionprinciper som nämnts i metodavsnittet användas för att harmonisera lagtexten. Detta kan göras genom en tolkning av de två rättsfigurerna. Hur de förhåller sig till varandra beror på ett antal faktorer: synen på vinstsyftet, synen på lojalitetsplikten och vad som utgör bolagets intresse, samt synen på lydnadsplikten såsom den framgår i 8 kap. 41 § 2 st. ABL.

Samtliga ovannämnda faktorer leder till att oförenligheten mellan vinstsyftet och lojalitetsplikten kan lösas på ett av två sätt. Den första lösningen innebär att vinstsyftet ska få prioritet över lojalitetsplikten i den mån styrelsen får en anvisning som skulle vara ett uppenbart åsidosättande av vinstsyftet, åsidosättande av bolagets intresse eller uppenbart skadligt för bolaget. Detta innebär dock inte att styrelsen har en vetorätt på beslut de finner är affärsmässigt olämpliga, utan det krävs en viss grad av skadlighet för att styrelsen ska kunna vägra verkställighet. Den andra lösningen innebär att vinstsyftet bör omtolkas på sådant sätt att vinstsyftet och lojalitetsplikten inte har någon oförenlighet förutom i uppenbara fall där lojalitetsplikten får vika för vinstsyftet.

Ett undantag till det som nämnts ovan är om samtliga aktieägare har samtyckt till en åtgärd som är till skada för bolaget. I sådant fall behöver styrelsen inte prova om åtgärden är skadlig för aktieägare eftersom de får anses kunna råda över sin egendom fritt. På så sätt kan SAS-principen utgöra ett undantag till huvudregeln att vinstsyftet ska få prioritet över lojalitetsplikten. Notera dock att det är inte helt klargjort om SAS-principen är oinskränkt. Det finns visst stöd för resonemanget att styrelsen ska trots samtycke från samtliga aktieägare vara försiktiga vid genomförandet av en skadlig åtgärd med hänsyn till borgenärsintresset. Hur långt denna prövningsplikt med beaktande av borgenärsintresset är inte helt tydligt, men hade kunnat vara föremål för framtida uppsatser.

Källförteckning

OFFENTLIGT TRYCK

Utredningsbetänkanden

SOU 1971:15 Förslag till aktiebolagslag m.m.

SOU 1941:9 Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m. m.

Propositioner

Prop. 2004/05:85 Ny aktiebolag

Prop. 1997/98:99 Aktiebolagets organisation.

Prop. 1975:103 Om förslag till ny aktiebolagslag, m.m.

Prop. 1973:93 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om konvertibla skuldebrev m. m.

LITTERATUR

Almlöf, Hanna (2014). *Bolagsorganans reglering och dess ändamålsenlighet: En aktiebolagsrättslig studie om ägarledda bolag*. 1a uppl., Jure Förlag AB.

Arvidsson, Niklas (2010), *Aktieägaravtal: Särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar*. Thomson Reuters Professional AB.

Bergström, Clas – Samuelsson, Per (2021), *Aktiebolagets Grundproblem*. 6e uppl., Norstedts Juridik.

DePamphilis, Donald M. (2018). *Mergers, Acquisitions, and other Restructuring Activities*. 9e uppl., Academic Press.

Dotevall, Rolf (2017). *Bolagsledningens skadeståndsansvar*. 3e uppl., Norstedts Juridik.

Dotevall, Rolf (2015). *Aktiebolagsrätt: Fördjupning och komparativ belysning*. 1a uppl., Norstedts Juridik.

Dotevall, Rolf (1989). *Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör*. 1a uppl., Norstedts Förlag.

Eklund, Karin – Stattin, Daniel (2021). *Aktiebolagsrätt och aktiemarknadsrätt*. 3e uppl., Iustus Förlag.

Fama, Eugene F. – Jensen, Michael C. (1983) *Separation of Ownership and Control*. i: *The Journal of Law & Economics*, vol. 26, no. 2, 1983, s. 301–325. The University of Chicago Press. Hämtad från <https://www.jstor.org/stable/725104>. Hämtad den 26 december 2023.

Hjertstedt, Mattias (2019), *Beskrivningar av rättsdogmatisk metod: om innehållet i metodavsnitt vid användning av ett rättsdogmatiskt tillvägagångssätt*, i: Ruth Mannelqvist, Staffan Ingmanson, Carin Ulander-Wänman (ed.), *Festskrift till Örjan Edström* (s. 165-173). Umeå: Juridiska institutionen, Umeå universitet. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-159652>. Hämtad den 24 maj 2022.

Jareborg, Nils (2004), *Rättsdogmatik som vetenskap*. SvJT 2004 s. 1-10.

Jensen, Michael C. – Meckling, William H. (1976). *Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure*. I: *Journal of Financial Economics* Vol. 3 Issue 4. (s. 305-360) Hämtad från: [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X). Hämtad den 26 december 2023.

Kleineman, Jan (2018), *Rättsdogmatisk metod*, i: Nääv, Maria – Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära* (s. 21-46). 2a uppl., Studentlitteratur.

Kraakman, Reiner, m.fl. (2017) *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*. 3e uppl., Oxford University Press.

Lehrberg, Bert (2015), *Aktiebolagsrätt*. 1a uppl., Iusté Aktiebolag.

Munukka, Jori (2010), *Lojalitetsplikten som rättsprincip*. i: SvJT 2010 s. 837 – 848.

Nicander, Hans (1996), *Lojalitetsplikt före, under och efter avtalsförhållanden*. i: JT 1995-96 s. 31-49.

Ohlson, Göran (2012), *Vikten av vinst – en studie om syftets betydelse i bolagsstyrning*. 1a uppl., Iustus Förlag.

Peczenik, Aleksander (1995), *Juridikens teori och metod: En introduktion till allmän rättslära*. 1a uppl., Fritzes Förlag AB. Hämtad från <https://books.lub.lu.se/catalog/book/108>. Hämtad den 26 december 2023.

Sandström, Torsten (2023), *Svensk aktiebolagsrätt*. 8e uppl., Norstedts Juridik.

Sjöberg, Gustaf (2007), *Tvångsinlösen*. 1a uppl., Jure AB.

Skog, Rolf (2023), *Rodhes Aktiebolagsrätt*. 27e uppl., Norstedts Juridik.

Skog, Rolf (2015), *Om betydelsen av vinstsyftet i aktiebolagsrätten*. SvJT 2015 s. 11-19.

Stattin, Daniel (2008), *Företagsstyrning: En studie av aktiebolagsrättens regler om ägar- och koncernstyrning*. 2a uppl., Uppsala Universitet.

Taxell, Lars Erik (1983), *Aktiebolagets organisation*. Åbo Akademi.

Åhman, Ola (1997), *Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten*. 1a uppl., Iustus Förlag.

Östberg, Jessica (2016), *Styrelseledamöters Lojalitetsplikt: Särskilt om förbudet att utnyttja affärsmöjligheter*. 1a uppl. Jure Förlag AB.

LAGKOMMENTARER

Andersson, Sten – Johansson, Svante – Skog, Rolf (2023), *Aktiebolagslagen: En kommentar* (JUNO version 18) kommentaren till 8 kap. 4 §. Norstedts Juridik.

Nerep, Erik – Adestam, Johan – Samuelsson, Per (2023) *Aktiebolagslag (2005:551) 7 kap. 1 §*, Lexino 2023-09-01 (JUNO).

Nerep, Erik – Adestam, Johan – Samuelsson, Per (2021) *Aktiebolagslag (2005:551) 3 kap. 3 §*, Lexino 2021-09-01 (JUNO).

Nerep, Erik – Adestam, Johan – Samuelsson, Per (2019) *Aktiebolagslag (2005:551) 1 kap. 3 §*, Lexino 2019-07-02 (JUNO).

Nerep, Erik – Adestam, Johan – Samuelsson, Per (2019) *Aktiebolagslag (2005:551) 8 kap. 41 §*, Lexino 2019-07-01 (JUNO).

Samuelsson, Per, *Aktiebolagslag (2005:551) 8 kap. 4 § 1 st.*, Karnov kommentar 521. 2024-01-02.

ELEKTRONISKA KÄLLOR

SCB – Företagsregistret. <https://www.scb.se/vara-tjanster/bestall-data-och-statistik/foretagsregistret/#:~:text=Fakta%20om%20F%C3%B6retagsregistret,aktiebolag%20totalt%2C%20%C3%A4gs%20av%20kommuner>. Besökt den 2 januari 2024.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 2013 s. 1250.

NJA 2013 s. 117.

NJA 2000 s. 404

NJA 1995 s. 437.

NJA 1987 s. 394.

NJA 1967 s. 313.

NJA 1960 s. 698.

Övriga domstolar

Stockholms tingsrätts dom den 8 september 2009 mål nr T 9377-04.